

***Puhevammaisten
tulkkipalvelua etsimässä***

***Selvitys puhevammaisten tulkkipalveluista
Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa***

Kati Lallo

2004

ESIPUHE

Valtakunnallinen Verkostoituvat erityispalvelut eli VEP –hanke toteutettiin vuosina 1998 – 2003. Sen tavoitteena on ollut pitkällä aikavälillä turvata sosiaalihuollon erityispalvelut kaikille niitä tarvitseville myös pienissä kunnissa. VEP-hankkeen alkaessa erityispalveluiksi määriteltiin ne palvelut, joiden tuottamiseen yksi kunta on liian pieni, ja joiden tarvitsijoita on suhteellisen pieni osuus väestöstä. Tällaisia palveluja ovat mm. lastensuojelu, päihdehuolto, vammaishuolto ja erityispäivähoito. Hankkeen tarkoituksena on ollut rakentaa palvelujen järjestämisessä ylikunnallista yhteistyötä uudelle verkostomaiselle pohjalle.

VEP:in Kymen alueellinen johtoryhmä on painottanut sosiaalihuollon erityispalveluiden osa-alueista lastensuojelun ja päihdehuollon palvelujen turvaamista ja kehittämistä Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Vuonna 2001 julkaistiin yhteensä neljä lastensuojeluun ja päihdehuollon palveluihin liittyvää selvitystä VEP, Kymen alueen raportteja –sarjassa. Lisäksi tehtiin julkaisematon selvitys erityispäivähoidon järjestämisestä ja sen kehittämistarpeista Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa.

Kymen alueella vammaispalvelujen kehittäminen ei noussut alueellisissa prioriteeteissa kärkeen. Valtakunnallisella tasolla vammaishuollon palvelujen kehittämiseksi käynnistettiin mm. puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämishanke VETURI. Kymen alueelle nimettiin VETURI –hankkeeseen yhteyshenkilö.

VEP on päättynyt ja sen tehtävät ovat siirtyneet sosiaalialan osaamiskeskuksille koko maassa. Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella VEP:n Kymen alueellinen johtoryhmä luovutti tehtävät Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socomille omassa päätöskokouksessaan alkuvuodesta 2004. Socom sitoutui vielä tekemään Kymen alueellisen johtoryhmän myöntämällä määrärahoilla selvityksen puhevammaisten tulkkipalvelujen tilasta ja kehittämistarpeista Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Tehtävään palkattiin sosionomi (AMK) Kati Lallo, joka kokosi nyt käsillä olevan laajan selvityksen tulkkipalveluista.

Puhevammaisten tulkkipalvelua etsimässä –selvitys on paitsi tiivis tietopaketti puhevammaisten tulkkipalveluista, myös ajantasainen katsaus Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson tulkkipalvelua tarvitsevien puhevammaisten henkilöiden mahdollisuuksista saada heille vammaispalvelulain mukaan kuuluvia tulkkipalveluja ja mahdollisuudesta täysipainoiseen osallisuuteen yhteiskunnassa. Nuo mahdollisuudet näytävät selvityksen perusteella valitettavan huonoilta.

Selvitys antaa synkän kuvan palvelujen nykytilasta sekä saatavuuden että palveluprosessin osalta. Kunnilla on ollut järjestämisvastuu puhevammaisten tulkkipalvelujen osalta jo vuodesta 1994, mutta raportti kertoo tyyliä kieltään: puhevammaisten tulkkipalvelun tarpeita ei läheskään aina tunnisteta, palveluista ei tiedoteta, palveluketju katkeilee, tulkkveja ei ole saatavilla. Puhevammaiset

tulkkipalvelujen tarvitsijat ovat pieni erityisryhmä, jonka perusoikeudet eivät näytä toteutuvan.

Synkässä tilanteessa pilkahtaa kuitenkin valoa. Vaikka VEP –hanke ei ehtinyt alueellamme saada aikaan konkreettisia muutoksia palvelujen järjestämistavoissa, se loi pohjaa seudulliselle ajattelulle. Nyt vuonna 2004 olemme jo monta askelta lähempänä seudullisesti tai maakunnallisesti järjestettäviä erityispalveluja, jotka voivat turvata myös pienille erityisryhmille niille kuuluvat palvelut. Kun puhevammaisten tulkkipalveluja lähdetään kehittämään, tämä selvitys toimenpideehdotuksineen toimii hyvänä perustana. Puhevammaisten tulkkipalvelut ovat niin erityisiä erityispalveluja, että niiden laadukas järjestäminen edellyttää väistämättä kunta- ja seutukuntarajat ylittävää yhteistyötä julkisen sektorin, alan järjestöjen sekä kaikkien palvelujen tuottajien kanssa.

Selvityksen soisi kuluvan mahdollisimman monen sosiaali- ja terveystoimen työntekijän ja luottamushenkilön sekä alan järjestöjen edustajan käsissä ja sytyttävän kipinän yhteiseen kehittämistyöhön.

Tarja Myllärinen

Toimitusjohtaja

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy

Socom

TIIVISTELMÄ

Vammaispalvelulain (380/1987) mukaan kunnat ovat velvollisia järjestämään tulkkipalveluja niitä tarvitseville vaikeasti kuulo-, puhe- ja kuulonäkövammaisille. Tulkkipalveluilla on suuri merkitys heidän elämässään. Toimivat tulkkipalvelut parantavat vaikeasti vammaisten elämänlaatua ja integroitumista yhteiskuntaan. Tämän vuoksi tulkkipalveluja on välttämätöntä kehittää ja varmistaa palveluja tarvitseville niiden saatavuus.

Tässä selvityksessä tehdään katsaus Vammaispalvelulain mukaisten tulkkipalvelujen, erityisesti puhevammaisten tulkkipalvelujen, järjestämisestä ja palvelujen kehittämistarpeista Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Työ pohjautuu jo olemassa olevan materiaalin lisäksi Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kuntien (yhteensä 26) vammaispalveluista vastaavien viranhaltijoiden, Kouvolan tulkikeskuksen, Lappeenrannan ja Imatran tulkkiälitysten, alan järjestöjen, sairaanhoitopiirin puheterapeuttien ja VEP -hankkeessa mukana olevan ja Veturi-hankkeessa Kymen yhdyshenkilönä toimivan henkilön kyselyihin ja haastatteluihin. Raportissa käsitellään myös yleisellä tasolla Suomen tulkkipalveluja, niiden kehitystä ja merkitystä. Lisäksi siinä on tuotu esille lyhyesti Suomen tulkkipalvelujen nykytilannetta ja erilaisia tulkkipalvelujen kehittämiseen liittyviä hankkeita.

Selvityksen mukaan vaikeasti kuulo- ja kuulonäkövammaisten tulkkipalvelut ovat vakiinnuttaneet toimintansa, vaikka joitakin epäkohtia ilmeneekin. Puhevammaisten tulkkipalvelut Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa ovat selvityksen mukaan vasta alkutaipaleella. Alueella on tehty joitakin tulkkipalvelupäätöksiä puhevammaisille, mutta palvelujen järjestäminen ei ole vielä ehtinyt alkua pitemmälle. Puhevammaisilla on mahdollisuus käyttää viittomakielen tulkkeja, mutta heidän mahdollisuutensa viittomakielen käyttöön ovat vähäiset.

Selvityksen perusteella puhevammaisen tulkkipalvelujen kehittämistarpeiksi Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa nousivat muun muassa tulkkipulaan vastaaminen, sopivan mallin löytäminen puhevammaisten tulkkipalvelun järjestämiseksi esimerkiksi seutukunnallista ja maakunnallista yhteistyötä lisäämällä, teknologian tehokkaampi hyödyntäminen, tulkkipalveluista aiheutuvien kustannusten tasaaminen, omaisten erityisosaamisen hyödyntäminen, eri viranomaisten vastuun selventäminen tulkkipalveluasioissa, järjestöjen roolin selkiyttäminen tulkkipalvelujen osalta, tiedottamisen lisääminen, sekä tulkkipalveluprosessin selkiyttäminen. Laadukkaiden ja toimivien tulkkipalvelujen järjestäminen edellyttää ehdottomasti verkostoitumista ja tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä.

SISÄLLYSLUETTELO

KANSI

ESIPUHE

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO.....	5
2. TULKKIPALVELUT SUOMESSA.....	7
2.1. TULKKIPALVELUJEN MERKITYS.....	11
2.2 TULKKIPALVELUJÄRJESTELMÄN KEHITTYMINEN.....	13
3.TULKKIPALVELUT ETELÄ-KARJALASSA JA KYMENLAAKSOSSA.....	18
3.1 ETELÄ-KARJALA JA KYMENLAAKSO MUKANA KEHITTÄMISESSÄ.....	18
3.2 SELVITYKSEN TOTEUTTAMINEN.....	19
3.2.1 <i>Selvityksen tarkoitus ja ongelmat.....</i>	<i>19</i>
3.2.2 <i>Tiedonkeruumenetelmä ja kohderyhmä.....</i>	<i>19</i>
3.2.5 <i>Selvityksen tulokset.....</i>	<i>23</i>
3.2.5.1 Tulkkikeskuksen ja tulkkivälityksien rooli tulkkipalvelujärjestelmässä Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa.....	23
3.2.5.2 Puhevammaisten tulkkipalvelut Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa.....	28
POHDINTA.....	40

LIITEET

1. JOHDANTO

Koko inhimillinen elämä perustuu vuorovaikutukseen. Puhuminen ja kirjoittaminen ovat keskeiset kommunikoinnin keinot, joilla ihminen on yhteydessä toisiin ihmisiin. Tulkkipalvelujen tarkoituksena on mahdollistaa vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa, mikäli henkilön omat vuorovaikutustaidot ovat syystä tai toisesta heikentyneet tai estyneet. Tulkkipalvelujen tarkoituksena on lievittää vamman aiheuttamia rajoituksia sekä lievittää epätasapainoa vammaisen henkilön toimintamahdollisuuksien ja häneen kohdistuvien odotusten välillä.

Tulkkipalvelu on erityispalvelua pienille ryhmille, joille se on elintärkeää elämänlaadun ja hyvinvoinnin kannalta. Kyse on välttämättömästä palvelusta, jota henkilö tarvitsee sellaisessa ympäristössä, jossa häntä ei ymmärretä, esimerkiksi vaateostoksilla tai asioidessa virastossa. Tulkkia tarvitsevat vammaisen henkilön lisäksi kommunikaatiotilanteessa olevat toiset henkilöt, jotka eivät ymmärrä vammaisen omaa kommunikointia.

Kunnat ovat velvollisia järjestämään tulkkipalvelua niitä tarvitseville vaikeasti kuulo-, puhe- tai kuulonäkövammaisille. Niillä on erityinen järjestämisvelvollisuus. Näin ollen ei siis riitä, että kunnat kustantavat palvelut, vaan niille on säädetty kokonaisvastuu siitä, että palveluja on saatavilla. Tulkkipalvelujen avulla edistetään vaikeasti vammaisten integraatiota yhteiskuntaan ja edesautetaan yhdenvertaisuuden periaatteen toteutumista ehkäisemällä ja poistamalla vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Sen avulla tuetaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja tasavertaisia mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Puhumattomallakin on paljon sanottavaa, kun häntä vain pysähdytään kuulemaan. Ihmisen ohittaminen ja hänen mielipiteensä kuulematta jättäminen voi aiheuttaa turhautumista, joka voi ilmetä esimerkiksi ei-toivottuna käyttäytymisenä.

Tulkkipalveluilla on tärkeä rooli vaikeasti vammaisten elämässä. Tämä suuria haasteita palvelujen järjestäjille. Erityispalveluihin ja niiden järjestämiseen onkin alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota. Niitä pyritään kehittämään erilaisten kehittämishankkeiden avulla. Viittomakieleen perustuvat kuulovammaisten tulkkipalvelut ovat tulkkipalveluista pisimmälle kehittyneet, kun taas puhevammaisten tulkkipalvelut ovat vielä varsin tuntemattomia sekä kunnille että palvelun tarvitsijoille. Puhevammaisten tulkkipalvelujen toteuttaminen ja kehittäminen ovat lähteneet verkkaisesti liikkeelle. Kaiken kaikkiaan tulkkipalveluissa on vielä paljon kehitettävää, jotta ne vastaisivat paremmin nykyisiin ihmisten tarpeisiin.

Tässä selvityksessä on tarkoituksena kartoittaa Vammaispalvelulain mukaisia tulkkipalveluja, erityisesti puhevammaisten tulkkipalveluja Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Tavoitteena on

selvittää, kuinka palvelut ovat järjestetty ja millaisia kehittämistarpeita niissä ilmenee. Selvityksen tarkoituksena on kerätä materiaalia mahdollista kehittämistyön jatkoa varten.

2. TULKKIPALVELUT SUOMESSA

Suomen perustuslaki takaa ihmisille yhdenvertaisuuden. Tämä tarkoittaa, että ketään ei saa syrjiä esimerkiksi kielen tai vammaisuuden perusteella. Perustuslain mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi. Viittomakieltä käyttävien ja vammaisuuden vuoksi

tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. (Suomen perustuslaki 731/1999, 6§, 12§, 21§, 22§ 17§.) Tulkkipalvelu on yksi kunnan järjestämistä olevista sosiaalipalveluista. Vuonna 2001 voimaan tulleen lain Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000, 1§) tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta kaikessa sosiaalihuollossa sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Mikäli sosiaalihuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä tai asiakas ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisestä tai tulkin hankkimisesta (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 5§). Viranomaisen on huolehdittava tulkitsemisestä ja tulkin hankkimisesta aina, kun käsiteltävä asia tulee vireille viranomaisten aloitteesta (Hallintolaki 434/2003 26§).

Vammaispalvelulain (380/1987, 8§) mukaan kunnat ovat velvollisia järjestämään tulkkipalveluja niitä tarvitseville vaikeavammaisille henkilöille. Tulkkipalvelujen kohdalla vaikeavammaisena pidetään vaikeasti kuulovammaista, kuulo- ja näkövammaista sekä puhevammaista henkilöä (Vammaispalveluasetus 759/1987, 8§). Tulkkipalveluissa on kyse henkilön subjektiivisesta oikeudesta palveluun. Vammaispalveluasetuksen 7 § mukaan tulkkipalveluja voi käyttää työssä käymiseen, opiskeluun, asioimiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, virkistykseen tai muuhun syyhyn, mikä edellyttää viittomakieltä tai muilla kommunikaatiota selventävillä menetelmillä tapahtuvaa tulkkausta (Vammaispalveluasetus 759/1987, 7§). Tulkkipalvelujen vuosittaiseksi vähimmäistasoksi on säädetty 120 tuntia vaikeasti kuulovammaisille ja puhevammaisille. Kuulonäkövammaisille minimitasoksi on määritelty 240 tuntia. Opiskeluun liittyvää tulkkipalvelua järjestetään niin paljon kuin henkilö välttämättä tarvitsee selviytyäkseen opiskelustaan. (Vammaispalveluasetus 759/1987, 9§.) Laissa ei ole alaikäraja tulkkipalvelujen käytölle, joten myös pienet lapset voivat käyttää tulkkia (Takala & Lehtomäki 2002, 233-234).

Puhe- ja kuulovammaisten tulkkipalvelujen tarvetta ei ole vielä tarkkaan saatu selville. Suomessa kuulovammaisia tulkkipalvelujen tarvitsijoita on arvioitu olevan vuonna 2000 yli 5000 ja kuulonäkövammaisia 700 – 800. Kielellisten vaikeuksien ja puhevammaisuuden esiintyvyyden arviointi on ongelmallista, koska selvityspäätteinä voidaan käyttää monenlaisia kriteerejä. Suomessa puhevammaisten lukumäärää on selvitetty esimerkiksi Pohjois-Karjalassa ja Jyväskylässä 1990-luvun alkupuolella niin sanotun TULPPA -projektin yhteydessä. Tuolloin puhevammaisten lukumääräksi arvioitiin 0,3 – 0,4% väestöstä. Kansainvälisissä selvityksissä puhevammaisten määräksi on arvioitu 0,5 – 2,4% väestöstä. Vaikeasti puhevammaisten

määräksi on arvioitu 8000 – 10 000. Kehitysvammaisten Tukiliiton mukaan 3137 asiakasta sai Suomessa tulkkipalvelua vuonna 2000. Heistä hyvin pienellä vähemmistöllä oli puhevamma. Suurin osa tulkkipalveluista on vaikeasti kuulovammaisille tarkoitettua viittomakielellä tapahtuvaa tulkkausta. Kuulovammaiset ja kuulonäkövammaiset käyttävät myös erilaisia kädestä käteen viittomia, pistekirjoitusta, kirjoitustulkkausta, huulitalukua, erilaisia kehoviittomia ja muita kommunikaation tukimenetelmiä (esimerkiksi sormiaakkosviittomat). (Hälsömäki 2004; Kuulonhuoltoliitto 1999; Pulli 1995, 12, 68; Suomen kuurosokeat ry 2004; Topo, Heiskanen, Rautavaara, Hannikainen-Ingman, Saarikalle & Tiilikainen 2000, 3.)

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto toteuttivat kartoituksen vammaispalvelujen toteutumisesta kunnissa. Kartoituksen mukaan vuonna 2001 tulkkipalvelun osuus kaikista vammaispalvelun asiakkaista oli 3,5% ja kustannuksista 3,8%. Tuolloin kuulo-, puhe- ja kuulonäkövammaisten tulkkipalvelujen asiakasmäärä oli 3200 henkilöä, joista opiskelutulkkauksen osuus oli 270 henkilöä. Tulkkipalvelujen kustannukset olivat 6,3 miljoonaa euroa, joista opiskelutulkkaukseen kului 1,2 miljoonaa euroa. Tulkkipalvelun kustannukset olivat vuodessa asiakasta kohti noin 1495 euroa ja opiskelutulkkauksen 5799 euroa vuodessa asiakasta kohti. Vaikeasti vammaisten tulkkipalveluasiakkaiden määrä on lisääntynyt yhdessätoista vuodessa runsaalla kolmanneksella. Tulkkipalvelujen asiakasmäärän vuosittaisen kasvun arvioitiin 1990-luvun alkupuolella olleen noin neljä prosenttia ja loppuvuosina noin kaksi prosenttia. Kartoituksessa tuli myös ilmi, että suuri osa tulkkipalvelun käyttäjistä on työikäisiä (70%). Alle 18-vuotiaita oli 12% ja yli 65-vuotiaita noin 20%. Tulkkipalvelua saavia henkilöitä oli kartoituksen mukaan keskimäärin kolmessa kunnassa neljästä. (Kumpulainen 2003, 8, 20, 42-43.)

Puhevammaisten tulkkipalvelua tarvitsevat henkilöt, joiden on vaikea ymmärtää puhuttua ja/tai kirjoitettua kieltä tai, joiden on vaikea tulla ymmärretyiksi omilla kommunikaatiokeinoillaan. Palvelun tarvitsijat voivat olla afasiasta tai dysfasiasta kärsiviä, cp-vammaisia, kehitysvammaisia tai henkilöitä, joilla on jokin neurologinen vamma tai sairaus, joka hankaloittaa kommunikointia (esimerkiksi Parkinsonin tai MS:n tauti). Puhevamma voi ilmetä oman puheen tuoton ja/tai toisten puheen ymmärtämisen vaikeutena. Myös lukeminen ja kirjoittaminen voivat vaikeutua. (Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry 2004.)

Puhevammaisten tulkkipalvelujen tarve voi vaihdella yksittäisellä henkilöllä. Palvelun tarve voi olla vain yksi välivaihe elämässä. Esimerkiksi afaatikot voivat kuntoutua niin hyvin, että tarve tulkkipalveluun lakkaa. Tämän vuoksi tulkkipalvelusopimukset ovat usein määräaikaista.

(Hälsömäki 2004.) Myönteisen tulkkipäätöksen saamisen edellytyksenä on kuitenkin, että hakijalla on selvä palvelun tarve ja, että hän hyötyy siitä. Näin ollen tulkkipalvelun hakuprosessi käynnistyy usein asiantuntijan, yleensä puheterapeutin, suorittamalla tutkimuksella, jossa selvitetään ja arvioidaan kommunikaatiovamman tai -häiriön luonne, sen tuottama haitta ja mietitään sopiva kommunikointimenetelmä. Puhevammaisten tulkkipalvelu onkin monesti luonnollinen jatke puheterapeuttiselle kuntoutukselle. Usein puheterapeutti toimii aloitteentekijänä ja käytännön asioiden järjestäjänä tulkkipalvelujen käynnistämiseksi. (Rautakoski 2001, 110, 115.)

Puhevammaisten tulkkipalvelu voi olla niin sanottua suoraa tai ohjaavaa tulkkipalvelua. Suorassa tulkkipalvelussa toimitaan välittömässä tilanteissa (esimerkiksi asiointitilanteissa tai kirjoittamista ja lukemista vaativissa tilanteissa). Ohjaavassa tulkkipalvelussa on kyse yhteisölle annettavasta opastavasta ja ohjaavasta tulkkipalvelusta. Siinä asiakkaan puhevammaisuuden hyvin tunteva kommunikaation asiantuntija opastaa asiakkaan parissa toimivia henkilöitä asiakkaan kuulluksi tulemiseen liittyvissä asioissa. (Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry 2004; Rautakoski 2001, 111.)

Puhevammaisille tarkoitettu tulkkipalvelu voi olla tulkkauksen (epäselvän puheen selventämistä tai lukemisen ja kirjoittamisen avustamista) ohella tulkintaa (esimerkiksi viittomin, elein, symbolikielellä tai kuvin ilmaistun asian tulkintaa puhekielelle) tai ilmaisun ja ymmärtämisen tukemista ja avustamista (apuvälineistä huolehtimista ja valmistamista sekä kommunikointiympäristön rakentamista). (Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry 2004; Topo ym. 2000, 24.) Puhevammaisilla on myös mahdollisuus käyttää kommunikaatiota tukevia ja korvaavia apuvälineitä. Ne voivat olla perinteisiä apuvälineitä, kuten kommunikaatiotauluja ja -kansioita, tai teknologiaa hyödyntäviä apuvälineitä, esimerkiksi tietokoneita ja kommunikaattoreita (puhelaitteita).

Kommunikointilaitte tai tietokone voivat olla puhevammaisen ”tulkkeja”. Kommunikointi voi tapahtua teknisen laitteen avulla. Näistä laitteista huolehtiminen ja niiden käytön ohjaaminen ovat osa tulkkipalvelua. Tulkkipalvelutyöntekijää voidaan tarvita muuttamaan asiakkaan tuottamaa viestiä yleiskielelle (suora tulkkauk). Toisaalta tulkki voi valmentaa ja ohjata lähiyhteisöjä teknologiaa hyödyntävien apuvälineiden käytössä (ohjaava tulkkipalvelu). Puhevammaisten kommunikoinnin menetelminä käytettyjä puhetta tukevia ja korvaavia viestintämenetelmiä (teknisiä apuvälineitä ja vuorovaikutuksen erilaisia keinoja) kutsutaan AAC-menetelmiksi. Kirjainyhdistelmä AAC on lyhenne augmentative and alternative

communication sanoista, jolla tarkoitetaan puhetta tukevaa ja korjaavaa kommunikointia. Puhetta tukevalla (augmentative) kommunikoinnilla viitataan viestintäkeinoihin, joita vammaiset käyttävät puheen oheiskeinoina. Puhetta korvaavia (alternative) menetelmiä käytetään puheen vaihtoehtoina. (Papunet 2004; Pulli 1995, 3, 26, 52-53.)

Tulkkipalveluja voi tilata kuka tahansa. Jos tulkkaustilanteessa mukana olevalla tulkkipalvelua tarvitsevilla on sosiaalitoimiston myöntämä tulkkipalvelupäätös, tulkki saa palkkansa Vammaispalvelulain (380/1987) nojalla sosiaalitoimistosta ja näin palvelu on tulkin tarvitsijalle maksutonta. Tulkkipalvelun maksajatahot voivat myös olla esimerkiksi koulu, työpaikka, lääkäriasema, jolloin ei tarvitse käyttää tulkkausapua tarvitsevan henkilökohtaisia tulkkaustunteja. (Takala & Lehtomäki 2002, 235.)

2.1. Tulkkipalvelujen merkitys

Vuorovaikutus on oleellinen osa ihmisten elämää. Vuorovaikutus voi olla tietoista tai tiedostamatonta. Suuri osa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta on tiedostamatonta, mutta yleensä ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan tietoista viestintää, kommunikointia. Kommunikoinnissa voidaan käyttää monenlaisia kielellisiä ja ei-kielellisiä keinoja. Ei-kielellisiä keinoja ovat esimerkiksi ilmeet, eleet ja toiminta. Tavallisimpia kielellisiä kommunikaatiokeinoja ovat puhe ja kirjoitus. Vaikka puhuminen ja kommunikointitaidot ovat rajoittuneet tai puutteelliset, on kuitenkin tärkeää päästä jollakin tavalla vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. Kommunikoinnissa on olennaista, että kommunikaatiotilanteeseen osallistuvilla on yhteinen kieli, jota he ymmärtävät ja osaavat käyttää. Tulkkipalveluja tarvitaan kommunikointiin ja viestien selventämiseen, jotta kaikki voivat osallistua keskusteluun. (Söderholm 1998, 36; Papunet 2004.)

Tulkkipalvelun tarve voi olla tilannesidonnaista. Osa puhevammaisista pystyy kommunikoimaan omassa kotiympäristössä suhteellisen hyvin, mutta vaativammissa tilanteissa, erityisesti vieraiden ihmisten parissa, kommunikaatiovaikeus voi estää itsenäisen toimimisen ja osallistumismahdollisuudet. (Rautakoski 2001, 111.)

Vammaispalvelulain tavoitteena on edistää omalta osaltaan vammaisten henkilöiden integroitumista yhteiskuntaan. Sen tarkoituksena on ”edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa

vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä”. (Vammaispalvelulaki 380/1987, 1§.) Vaikea puhevamma saattaa hankaloittaa esimerkiksi opiskelua, työssäkäyntiä, erilaisten asioiden hoitoa ja palvelujen käyttöä. Se voi myös aiheuttaa syrjäytymistä ja eristäytymistä yhteiskunnasta ja muista ihmisistä. Toimivien tulkkipalvelujen avulla voidaan edistää ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia vuorovaikutukseen, ja kohentaa ihmisten hyvinvointia. Näin ollen tulkkipalvelujen toteuttamisessa on kyse yhteiskunnan rakentamisesta kaikille sen jäsenille tasavertaiseksi. (Topo ym. 2000, 3.)

Kommunikaatioon liittyvät häiriöt vaikuttavat niistä kärsivän henkilön elämänlaatuun. Kommunikaatiohäiriöt heikentävät vuorovaikutustaitoja, mikä luonnollisesti heijastuu esimerkiksi henkilön sosiaalisiin suhteisiin. Tulkkipalveluilla on suuri merkitys vaikeasti kuulo-, puhe- ja kuulonäkövammaisten arkielämässä. Toimivat tulkkipalvelut tukevat omatoimista suoriutumista ja parantavat elämänlaatua. Lisäksi niiden on katsottu tukevan myös vaikeasti vammaisten valtaistumista yhteiskunnassa. (Söderholm 1998, 43; Topo ym. 2000, 8.)

Vaikeasti vammaisten tulkkipalvelujen toteuttamisessa ja kehittämisessä tarvetta vastaavaksi on kyse yhteiskunnan muokkaamisesta kaikille paremmin soveltuvammaksi. Maailman terveysjärjestön WHO:n terveyttä koskevan luokituksen, International Classification of Functioning, Disability and Health, mukaan vamma (impairment) tarkoittaa vajaavuutta ja epänormaaliutta. Vamman seurauksena syntyy toimintavajaavuutta (disability), joka aiheuttaa sosiaalista haittaa (handicap). Sosiaalisella haitalla viitataan siihen, kuinka henkilö kykenee osallistumaan iälleen, sukupuolelleen, sosiaaliselle asemalleen ja kulttuuritaustalleen ominaiseen yhteiskunnan toimintaan ja sosiaalisiin suhteisiin. Tämän ajattelutavan perusteella tulkkipalvelujen tulisi pystyä lievittämään vamman aiheuttamia rajoituksia niin, että henkilö pystyisi suoriutumaan hänelle ominaisista toimistaan, jolloin niin sanottu sosiaalinen haitta minimoitaisiin. Toimivan tulkkipalvelun tarkoituksena on lieventää epätasapainoa ihmisen toimintamahdollisuuksien ja häneen kohdistuvien odotusten välillä. (Härkäpää & Suikkanen 1995, 52-53; Topo ym. 2000, 25.)

Se, kuinka ihminen kokee voivansa ilmaista itseään, vaikuttaa siihen, miten hän kokee olevansa osa yhteiskuntaa. Se, kuinka ihminen kykenee ilmaisemaan mielipiteitään, on verrannollinen siihen, kuinka itsenäiseksi ja tasa-arvoiseksi hän tuntee itsensä. Jos ihminen ei pysty ilmaisemaan itseään riittävästi, hänen elämänhallintansa mahdollisuudet vähenevät. Hän jää helposti sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle ja syrjäytyy. Toisaalta tämä saattaa johtaa riippuvuuteen toisista ihmisistä ja tätä kautta myös passiivisuuteen. Kun puhevammaisella on

mahdollisuus tulkkipalveluihin, parantuvat usein hänen elämänhallintansa, elämänlaatunsa sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuutensa. (Papunet 2004.)

2.2 Tulkkipalvelujärjestelmän kehittyminen

Tulkkipalvelujen juuret ulottuvat vuoden 1979 Invalidihuoltolain (518/1959) muutokseen. Tällöin tunnustettiin ensimmäisen kerran kuurot omaksi kieli- ja kulttuuriryhmäksi. Aikaisemmin kuurojen omaiset, läheiset, papit, diakonissat ja Kuurojen liiton työntekijät olivat toimineet tarvittaessa tulkkina. Invalidihuoltolain (518/1959) voimaan tultua valtio alkoi kustantaa tulkkipalvelua. Sosiaalihuolto ohjasi tulkkipalvelutoimintaa yleiskirjeiden muodossa, ja jopa yksittäistä henkilöä koskeva päätöksenteko oli keskitetty sille. Vasta 1970-luvun lopulla päätöksentekoa alettiin keskittää kuntiin. Vain opiskelutulkkaukseen koskevat yksilölliset päätökset kuuluivat sosiaalihuollon toimivaltaan aina vuoteen 1983 asti, jolloin tuli voimaan Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelua ja valtionosuutta koskeva laki (677/1987). (Takala & Lehtomäki 2002, 233; Topo ym. 2000, 31.)

Vuonna 1988 voimaan tulleessa Vammaispalvelulaissa (380/1987) laajennettiin tulkkipalveluja koskemaan myös vaikeasti puhevammaisia. Kuntien järjestämisvelvollisuus puhevammaisten tulkkipalveluissa tuli kuitenkin voimaan vasta vuodesta 1994 alkaen. (Topo ym. 2000, 32.)

Tulkkipalveluja on pyritty kehittämään koko ajan. Jo vuonna 1981 sosiaalihuolto toteutti tulkkipalveluja koskevan seurantaan projektin, jossa hahmotettiin ensimmäistä kertaa ideaalimallia toimivista tulkkipalveluista, tulkkikeskuksesta. Myös vuosina 1988 – 1990 sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä selvitti tulkkien tarvetta ja teki ehdotuksia koskien tulkkien määrää ja tulkkikeskuksia, mutta suuri osa suunnitelmista kariutui laman vaikutuksiin ja rakenteellisiin muutoksiin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmissä. Näiden ehdotusten pohjalta kuitenkin toteutettiin vuonna 1991 alkanut Kehitysvammaliiton koordinoima niin sanottu TULPPA -projekti. (Topo ym. 2000, 31-36.)

TULPPA -projektiin osallistui vuosina 1991 – 1993 Kehitysvammaliiton lisäksi myös Aivohalvaus- ja afasialiitto, Kuurojen liitto, Suomen CP-liitto ja Stakes. Sen avulla selvitettiin vaikeasti puhevammaisten tulkkipalvelun tarvetta ja kehitettiin erilaisia malleja kommunikaatiopalvelukeskuksista. TULPPA -projektin jälkeen alkoi niin sanottu TULVA -projekti (1994 – 1996), jossa konsultoitiin kuntia ja käynnistettiin tulkki- ja kommunikaatiokeskuksia. (Pulli 1995, 3-4.) Myöhemmin, vuonna 1996 myös oikeusministeriön viittomakielen oikeudellista asemaa selvittänyt työryhmä ja sosiaali- ja terveysministeriön asettama vammaistyöryhmä

tekivät selvitystensä pohjalta ehdotuksia tulkkipalvelujen kehittämistä (Topo ym. 2000, 34-35).

Tulkkipalvelu on kehittyvä palvelu, joka nykyisessä muodossaan palvelee tuhansia asiakkaita. Vuonna 2003 Suomessa toimi 23 tulkki- ja kommunikaatiokeskusta. Keskuksien tehtävänä on ottaa vastaan tulkkilauksia, välittää tulkkia, antaa tulkkipalvelua. Osa näistä välittää ja antaa viittomakielen sekä viittomien opetusta. (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2003; Topo ym. 2000, 7, 24.) Takalan ja Lehtomäen (2002, 235) mukaan tulkki- ja kommunikaatiokeskuksissa työskenteli vuonna 2002 päätoimisesti noin 50 tulkkia. Tulkki- ja kommunikaatiokeskukset välittävät tulkkauksia keikkaluontoisesti noin 150 tulkille. Tulkkeskukset välittävät noin 22 000 tulkkaustapahtumaa, joiden vuosittaisten kustannusten on arvioitu olevan noin 24 miljoonaa markkaa. Opiskelutulkkauksien kustannuksiksi on laskettu 10 miljoonaa markkaa (noin 1 681 000 euroa) vuodessa. Tulkkeskuksista suurin osa tarjoaa tulkkipalveluja ainoastaan vaikeasti kuulovammaisille ja/tai kuulo-näkövammaisille. Vain kuudella paikkakunnalla toimii (vuonna 2000) puhevammaisten tulkkipalvelun yksiköitä. (Papunet 2004; Topo ym. 2000, 8.)

Koulutettuja puhevammaisten tulkkipalvelutyöntekijöitä on jonkin verran, mutta he ovat valtakunnallisesti jakautuneet epätasaisesti (Aivohalvaus- ja Dysfasialiitto 2004). Puhevammaisten tulkkipalvelutyöntekijöitä koulutetaan muun muassa sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksissa. Tulkkipalvelun erityisammattitutkintoon valmistavaa koulutusta järjestetään (vuonna 2003) Espoossa, Jyväskylässä, Kuopiossa, Oulussa ja Outokummussa. 20 opintoviikkoa kestävä koulutus antaa valmiuksia eri kommunikaatiokeinojen käyttöön ja tulkkaukseen liittyvien eettisten periaatteiden noudattamiseen. Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkinnon perusteet tulivat voimaan vuonna 2001. (Opetushallitus 2001; Puhakka 2003, 16.) Koska koulutus on vielä uusi, puhevammaisten tulkeista käytetään erilaisia nimikkeitä. Heitä on kutsuttu AAC-tukihenkilöiksi, AAC-tulkeiksi (Papunet 2004). Tulkki-nimitystä puhevammaisten tulkkipalvelutyöntekijöille onkin kritisoitu, koska tehtäväkuva kattaa tulkkauksen ohella myös tulkintaa sekä kommunikaation tukemista ja avustamista (Topo 2000, 197).

Puhevammaisilla ei kuitenkaan aina ole mahdollisuutta käyttää koulutettua puhevammaisten tulkkityöntekijää, joten tehtävässä voi toimia asiakkaan ja sosiaalitoimen viranomaisen yhdessä hyväksymä henkilö. Henkilön tulee hallita kommunikaatiokeinot ja sitoutua ohjaukseen, jolla pyritään takaamaan työn laatua. Tulkkityöntekijä ei ole henkilökohtainen avustaja, vaikka joskus voidaan sopia, että avustaja toimii myös tulkkityöntekijänä. Tällöin työajasta on hyvä eritellä ne tilanteet, joissa avustaja on toiminut tulkkipalvelutyössä. (Papunet 2004.) On kuitenkin tärkeää

ottaa huomioon, että puhevammaisen tulkitseminen sekä kommunikoinnin avustaminen ja tukeminen on erittäin vaativa tehtävä, eikä perehdyttämisen tärkeyttä tule aliarvostaa (Rautakoski 2001, 114).

Myös omainen voi toimia tulkkina. Omaiset ymmärtävät usein parhaiten perheenjäsentensä viestintää. Vammaispalvelulaki (380/1987) ei estä kuntia maksamasta omaisille korvausta tulkkipalveluista. Palvelun tavoite on kuitenkin vähentää riippuvuutta omaisista ja vapauttaa omaisia tästä tehtävästä. Omaisien toimimista tulkkina tulee harkita tarkoin. Ennen tulkkaustilannetta tulisi ratkaista omaisen jääviys- ja roolikysymykset sekä minimoida väärinkäytön vaara. (Pulli 1995, 15.)

Tulkkipalvelut ovat kunnan vastuulla, mutta ne voi järjestää eri tavoin. Ne hankitaan kuitenkin pääasiassa järjestöiltä ja yksityisiltä palvelun tuottajilta. Tulkkipalvelujen saatavuus vaihtelee eri puolilla maata. Sosiaalihuollon valtakunnallisen ”Verkostoituvat erityispalvelut” –hankkeen (VEP) ensimmäisen vaiheen loppuraportissa on todettu, että Vammaispalvelulain (380/1987) tulkinnassa on ongelmia ja eroja kuntien välillä. Kuntien välinen yhteistyö on sattumanvaraista, eikä toisten osaamista ja kokemusta hyödynnetä riittävästi. Raportissa peräänkuulutetaan moniammatillista ja ylikunnallista yhteistyötä toimivien vammaispalvelujen toteuttamiseksi. Kunnat eivät voi yksin vastata kaikkiin vammaisten tarpeisiin. Vammaisilla henkilöillä voi olla sellaisia erityistarpeita, joita yksittäisessä kunnassa kohdataan harvoin. Raportissa on mainittu esimerkkinä henkilöt, joilla on kommunikaatiovaikeuksia sekä viittomakieltä puhuvat ihmiset. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1999.)

Verkostoituvat erityispalvelut –hankkeeseen liittyy Stakesin vuosina 2001 – 2003 toteutettu valtakunnallinen ”Verkostoituvat tulkkipalvelut” –hanke (Veturi). Veturin tuloksena todettiin, että tulkkipalvelun järjestäminen ja tarjoaminen sekä osaamisen vakauttaminen ovat mahdottomia vain paikallisin voimin. Hankkeen tavoitteena oli tukea kuntia kuulo- ja puhevammaisille tarkoitettujen tulkkipalvelujen järjestämisessä tarpeita vastaaviksi laadukkaiksi palveluiksi. Tarkoituksena oli kehittää työnjakoa, uusia toimintamalleja, yhteistyökäytäntöjä ja sopimusmenettelyjä, joiden avulla pystytään tarjoamaan asiakkaille parempaa ja yksilöllisemmin räätälöityä palvelua. Hanketta vievät eteenpäin laaja-alaista asiantuntemusta edustavat asiantuntijaryhmät seuraavilla alueilla: Etelä-Savo, Pohjois-Karjala, Kanta- ja Päijät-Häme, Keski-Suomi, Oulun alue, Pirkanmaa, Pohjois-Savo, Uusimaa, Vaasan alue, Lappi ja Varsinais-Suomi. Hankkeella oli yhdyshenkilö myös Kymeessä. Asiantuntijaryhmien perustamista oli selvitelty Kainuussa ja Etelä-Karjalassa. (Karlson 2002, 32; Rautavaara 2003, 3.)

Veturi-hankkeessa tuli esille, että puhe- ja kuulovammaisten tulkkipalvelujen todellisen tarpeen määrä on vielä hämärän peitossa. Erityisesti puhevammaisten palvelutarve on heikosti tunnistettu. Hankkeessa todettiin kuitenkin, ettei tarve, kysyntä ja tarjonta ole tällä hetkellä tasapainossa. Veturi-hankkeen seurantaraportissa (2/2003) todetaan, että erityisesti puhevammaisten tulkkipalvelujen tarpeen tunnistaminen, sen järjestäminen sekä kehittäminen ovat haasteellinen tehtävä koko maassa. Lisäksi tulkkipalvelujen kohdalla voidaan nähdä kehittämiskohteina asiakkaiden palvelutarpeeseen vastaamisen (myös äkillisissä ja yllättävissä tilanteissa), tulkkipalveluista tiedottamisen, tulkkien työelämässä pysymisen tukemisen ja rekrytoinnin, tulkkien käyttöön liittyvän opastuksen ja koulutuksen ja uuden teknologian hyödyntämisen laajemmin tulkkipalveluissa. Raportissa korostettiin myös etsivän sosiaalityön esiintuomista tulkkipalvelujen kohdalla. Lisäksi kunnissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota freelancetulkkien, niin sanottujen asioimistulkkien hyödyntämiseen. Raportin mukaan tarvitaan sopimuksia periaatteista ja keinoista, joilla saadaan yhteistyö asioimistulkkien, tuottajien ja kuntien välillä vakaalle pohjalle. Tämä hyödyntäisi kaikkia osapuolia, erityisesti palvelun käyttäjiä. (Rautavaara 2003, 8-10, 19.)

Veturi-hankkeen alkuna voidaan pitää Stakesin tekemää tulkkipalveluselvitystä vuodelta 2000. Selvityksen raportissa kuvataan vaikeasti kuulo-, puhe- ja kuulonäkövammaisten tulkkipalvelujen saatavuutta ja toimivuutta asiakkaiden näkökulmasta. Myös tässä selvityksessä on todettu, että tulkkipalveluissa on paljon puutteita ja kehittämistä. Raportissa nostetaan esille pula tulkeista, palvelujen erot eri vammaisryhmien kesken, alueelliset erot, laatuksymykset, laatuvaatimusten nousuun vastaaminen, palvelujen työmuotojen joustamattomuus, tulkkiaustuntien määrän riittämättömyys, viittomakielen ja puhetta tukevien menetelmien opetuksen puutteet sekä kommunikaatiota ja tulkkipalveluja tukevan tieto- ja viestintäteknologian saatavuus. (Karlson 2002, 32; Topo ym. 2000, 7-8)

Stakesin raportin mukaan kuulovammaisten tulkkipalvelut ovat pisimmälle kehittyneet, vaikka niissäkin on vielä kehitettävää. Erityisesti pula tulkeista huonontaa palvelujen toimivuutta ja laatua. Tulkkia on vaikea saada yllättäviin tilanteisiin ja virka-ajan ulkopuolelle. Lisäksi erityistä huolta aiheuttavat viittomakielen ja puhetta tukevien menetelmien opetuksen ja niiden käytön harjaannuttamisen puutteet. Raportissa on nostettu esille tiedotuksen puutteet. Tulkkipalveluja tarvitsevat tietävät varsin vähän tulkkipalveluista. Raportin tulosten perusteella puhevammaisten tulkkipalvelut ovat tuntemattomia palvelun tarvitsijoille. (Topo ym. 2000, 213, 147.)

Kuulonäkövammaisten tulkkipalvelut ovat vakiintuneet osaksi vammaispalveluja. Tästä huolimatta palvelun tarve ja sen saaminen eivät vastaa toisiaan. Palvelua tarvittaisiin enemmän kuin minimirajaksi määrätty 240 tuntia vuodessa. Alarajan käyttäminen kunnissa maksimirajana tulkkipalvelujen myöntämisessä näyttää vakiintuneen, eikä lisätunteja juurikaan anneta. Kuulonäkövammaisten kohdalla on myös miettimistä tulkin roolissa. Usein kuulonäkövammaiset tarvitsisivat tulkilta myös tulkkauksen ohella opastusta ja avustusta. (Topo ym. 2000, 213, 218.)

Stakesin raportin mukaan vaikeasti kuulovammaisten ja puhevammaisten tulkkipalveluissa on eroja. Tulkkipalveluista syrjäytyneimmät ovat vaikeasti puhevammaiset. Puhevammaisten tulkkipalvelujen tarvetta ei juurikaan ole kartoitettu ja puhevammaisten tulkkipalvelun tiedotus on ollut puutteellista. Kunnat eivät ole tiedostaneet puhevammaisten oikeutta tulkkipalveluun, mikä raportin mukaan näkyy kielteisinä tulkkipäätöksinä. Heidän hakemuksiaan on hylätty enemmän kuin kuulovammaisten hakemuksia. (Topo ym. 2000, 212-213.)

Raportissa on esitetty erilaisia keinoja kohentaa nykyistä tulkkipalvelujen tilannetta. Ensimmäinen askel parannukseen voisi olla tulkkien lisääminen ja tulkkauksetuntien riittävyyden varmistaminen. Päätoimisten tulkkien palkkaaminen seutukunnittain voisi olla yksi mahdollisuus vastata palvelujen tarvisijoiden tarpeisiin. Raportissa kehoitetaan kehittämään tulkkipalvelujen päivystysjärjestelmä, jolla voidaan vastata yllättäviinkin tulkkien tarpeisiin. Myös tulkkien ammattiroolia tulisi miettiä ja tulkkien koulutusta kehittää edelleen. Lisäksi Stakesin raportissa painotetaan yhteistyötä ja verkostoitumista palvelujen järjestämiseksi ja kehittämiseksi sekä niiden tasa-arvoisuuden lisäämiseksi. (Topo ym. 2000, 217-219.)

Puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittäminen tulee olemaan haasteellista. Puhevammaisten tulkkipalvelujen tiedottamista ja käytön ohjausta tulee parantaa. Lisäksi on laajennettava palvelujen kattavuutta ja kehitettävä palveluja. Puhevammaisillekin tulee taata todellinen tulkkaukspalvelu, jotta heidän ei enää tarvitsisi turvautua niin paljoa henkilökohtaisten avustajien, sukulaisten ja tuttavien apuun tulkkauksessa. Kaikissa tulkkipalveluissa tulisi hyödyntää tehokkaammin teknologiaa, jolloin voidaan taata omalta osaltaan esteetöntä tulkkipalvelua. (Topo ym. 2000, 218-219.)

Tulkkipalveluiden tilanteeseen ja kehittämistarpeisiin on alettu kiinnittää huomiota yhä useammalla taholla. Tulkkipalvelut mainitaan myös Sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelman toimenpiteissä: ”Henkilökohtaisen avustajajärjestelmän ja

tulkkipalvelujen kehittäminen ja lisääminen”. Tulkkipalvelujen yhtenä uutena hankkeena vuonna 2004 keväällä käynnistyy Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama vammaisjärjestöjen puhevammaisten tulkkipalvelujen toimintamallin ja yhteistyöverkoston kehittämishanke. Hanketta koordinoi CP-liitto. Sen tavoitteena on kehittää puhevammaisten tulkkipalvelujen toimintamalli Uudenmaan alueelle sekä kehittää valtakunnallinen yhteistyöverkosto olemassa olevien ja perustettavien puhevammaisten tulkkipalvelua toteuttavien ja organisoivien tahojen kanssa. Lisäksi hankkeessa on tarkoituksena kehittää puhevammaisten tulkkipalvelun toimijoiden ja käyttäjien koulutusta sekä asiantuntijuuden vaihtoa. (Roisko 2003, 30.)

Puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämistyö on aloitettu myös eri alueilla paikallisesti sekä Veturi-hankkeen että muiden projektien yhteydessä. Esimerkiksi Uudellamaalla on toiminut kevästä 2002 puhevammaisten tulkkipalvelua käsittelevä työryhmä, niin sanottu PuTu -työryhmä. Sen tavoitteiksi oli asetettu puhevammaisten tulkkipalveluverkoston kehittäminen Uudenmaan alueella. Tavoitteiden saavuttamiseksi se kartoitti vuosina 1999 – 2001 alueen puhevammaisten tulkkipalvelujen toteutumista ja kokosi listan alueen kuntien avainhenkilöistä. Lisäksi työryhmän tehtävänä oli välittää tietoa puhevammaisten tulkkipalveluista. Muita tulkkipalvelukartoituksia VEP- ja Veturi-hankkeiden lisäksi on tehty esimerkiksi Espoon ja Rautalammin kunnissa ISAAC Suomi Finland ry:n projektin Ollaan puheväleissä - vai ollaanko? yhteydessä, Päijät- ja Kanta-Hämeessä sekä Pirkanmaan maakunnassa Stakesin suorittamana kyselynä. (Roisko 2003, 5-6, 11.)

3.TULKKIPALVELUT ETELÄ-KARJALASSA JA KYMENLAAKSOSSA

3.1 Etelä-Karjala ja Kymenlaakso mukana kehittämisessä

Kymen alueen johtoryhmä on mukana kehittämässä erityispalvelujaan VEP-hankkeessa. Eri alueilla toimivat VEP-hankkeen johtoryhmät ovat painottaneet toimiaan ja erityispalvelujen kehittämistä omien alueellisten tarpeiden pohjalta. Entisen Kymen läänin alueella toimiva johtoryhmä on erityisesti painottanut alueellaan lastensuojelun ja päihdehuollon palvelujen turvaamista ja kehittämistä Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. VEP-hankkeen aikana Kymen alueellinen johtoryhmä on selvittänyt eri tavoin sosiaalihuollon erityispalveluja: lastensuojelua, päihdehuoltoa, vammaispalveluja ja erityispäivähoitoa. (Korpelainen 2003, 3, 37-40.) Veturi-hankkeessa Kymen alue on mukana vain yhdyshenkilön kautta (Stakes 2001).

Kymenlaaksossa suunnitellaan vammaishuollon erityispalvelujen kehittämistä "Kuntaseiskan" voimin Vammaistyön osaamisklinikka –hankkeessa (1.3.2004 – 31.12.2006). Pohjois-Kymenlaakson kuntien, vammaisjärjestöjen, Parik-säätiön, Kymenlaakson erityishuollon kuntayhtymän ja Socomin yhteishankkeen tavoitteena on kehittää vammaishuollon seudullisia erityispalveluja ja vahvistaa kolmannen sektorin osuutta koulutuksen, tiedotuksen ja yhteistyön osa-alueilla yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. (Kuntaseiskan seudullinen vammaispalvelujen kehittämishanke 2003.) Etelä-Karjala ja Kymenlaakso ovat jo mukana erityispalvelujen kehittämisessä.

3.2 Selvityksen toteuttaminen

3.2.1 Selvityksen tarkoitus ja ongelmat

Tämän selvitystyön tarkoituksena on saada tietoa tulkkipalveluista, erityisesti puhevammaisten tulkkipalveluista, Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Selvityksessä kartoitetaan sitä, kuinka tulkkipalvelut ovat järjestetty ja millaisia kehittämistarpeita niissä on. Haastattelujen ja kyselyjen avulla on kerätty erilaista faktatietoa sekä tietoa haastateltujen henkilöiden tulkkipalveluihin liittyvistä mielipiteistä ja ajatuksista.

Selvityksen ongelmat ovat seuraavat:

1. Kuinka tulkkipalvelut, erityisesti puhevammaisten tulkkipalvelut on järjestetty Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa?
2. Miten tulkkipalveluja, erityisesti puhevammaisten tulkkipalveluja tulisi kehittää ja parantaa?

3.2.2 Tiedonkeruumenetelmä ja kohderyhmä

Selvityksessä käytettiin tiedonkeruumenetelmänä haastatteluja ja kyselyjä. Selvityksessä kerättiin tietoa viiden haastattelun ja 17 kyselyn avulla. Kyselyjen avulla kartoitettiin Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kuntien, Kymenlaakson sairaanhoitopiirissä työskentelevän puheterapeutin, Aivohalvaus- ja dysfasialiiton aluesihteerin, Suomen CP-liiton aluesihteerin sekä Kouvolan tulkkikeskuksen ajatuksia tulkkipalveluista, erityisesti puhevammaisten tulkkipalveluista. Haastattelujen avulla selvitettiin Lappeenrannan ja Imatran tulkkivälityksien,

Etelä-Saimaan Afasia ja Aivohalvausyhdistys ry:n, Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirissä työskentelevän puheterapeutin sekä VEP-hankkeessa mukana olevan ja Kymen Veturi-hankkeen yhdyshenkilön näkemyksiä tulkkipalveluista, erityisesti puhevammaisten tulkkipalveluista.

Kyselyjen avulla selvitettiin Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kuntien tulkkipalvelutilannetta sekä vammaispalveluista vastaavien viranhaltijoiden näkemyksiä tulkkipalveluista ja niiden kehittämistarpeesta. Avoimia kysymyksiä sisältävät kyselylomakkeet lähetettiin sähköpostitse 26 kunnan sosiaalijohtajille. Kyselyn saaneilla oli myös mahdollisuus delegoida vastaaminen jollekulle muulle viranhaltijalle. Kyselyihin vastanneet kuntien työntekijät olivat virka-asemaltaan sosiaalityöntekijöitä (9), sosiaalishteerejä (2), etuuskäsittelijöitä (2), sosiaalijohtajia (1), sosiaalipalvelujohtajia (1) ja johtavia kodinhoitajia (1). Kyselyt lähetettiin osalle kohderyhmästä 23.1.2004 ja osalle 27.1.2004. Vastaukset tuli lähettää viimeistään 4.2.2004. Vastausaikaa oli selvitystyöhön varatun niukan aikaresurssin vuoksi vain reilu viikko ja karhukirjeessä lisäaikaa vielä viikko. Karhuamisen jälkeen vastauksia saatiin yhteensä 17 kunnasta (7/14 Etelä-Karjala, 9/12 Kymenlaakso). Kyselyn vastausprosentiksi saatiin 65,4%.

Kuntien kohdalla aineistonkeruumenetelmäksi valittiin kysely, koska selvitykseen varattu aika oli rajallinen. Kuntien suuri lukumäärä (26) ja pitkät etäisyydet eivät mahdollistaneet haastatteluja kunnissa. Kyselytutkimuksen tekeminen on suhteellisen edullista ja vertailu ajassa ja kohteiden välillä on helppoa. Kysely tuntui siis tarkoituksenmukaiselta tiedonkeruutavalta. Tiedonkeruuseen käytettiin kyselylomaketta (liite 2), joka sisälsi avoimia kysymyksiä. Se jakautui kysymysten sisällön mukaan kahteen teema-alueeseen. Ensimmäisen alueen tavoitteena oli selvittää tulkkipalvelujen nykytilannetta kunnissa, kun taas toisen osion tarkoituksena oli selvittää kuntien sosiaalitoimen edustajien näkemyksiä tulkkipalvelujen kehittämistarpeesta.

Selvityksessä hankittiin tietoa myös Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueen tulkkikeskuksen ja tulkkivälitysten (Kouvolan tulkkikeskus, Imatran ja Lappeenrannan tulkkivälitykset) roolia tulkkipalveluissa sekä kartoitettiin niiden näkemyksiä tulkkipalvelukysymyksissä. Kouvolan tulkkikeskuksen aineistoa oli tarkoituksena kerätä sähköpostitse lähetetyllä kyselyllä, mutta se ei vastannut siihen, vaan lähetti sen sijaan omia tilastotietojaan. Imatran ja Lappeenrannan tulkkivälityksestä saatu aineisto perustuu kyselylomakkeen (liite 3) pohjalta tehtyyn lomakehaastatteluun.

Tulkkikeskukselle ja tulkkivälityksille annettiin mahdollisuus valita, haluavatko ne vastata kyselyyn sähköpostitse, puhelimen välityksellä tehtynä puhelinhaastatteluna vai paikan päällä suoritettuna strukturoituna haastatteluna. Kouvolan tulkkikeskus lähetti vastauksenaan tilastotietoja sähköpostilla, Lappeenrannan ja Imatran tulkkivälitykset halusivat osallistua haastatteluun.

Lappeenrannan tulkkivälityksellä oli mahdollisuus valmistautua haastatteluun etukäteen, kun heille lähetettiin sähköpostitse haastattelulomake ennen haastattelua. Kaikkiin kolmeen, tulkkikeskukseen ja tulkkivälityksiin, otettiin yhteyttä ensin puhelimitse, jolloin selostettiin selvityksen tarkoitus ja muita siihen liittyviä asioita. Myös se, että sähköposti meni Kouvolan tulkkikeskukselle ja Lappeenrannan tulkkivälitykselle perille, varmistettiin puhelimitse.

Lappeenrannan tulkkivälityksen haastattelu suoritettiin Lappeenrannassa tulkkivälityksen käytössä olevissa Etelä-Karjalan Kuuro ry:n tiloissa 29.1.2004. Imatran tulkkivälityksen haastattelu toteutettiin Imatralla Imatran tulkkivälityksen käytössä olevissa tiloissa 3.2.2004. Molemmat haastattelut kestivät noin tunnin.

Kouvolan tulkkikeskukselle suunnatussa kyselyssä sekä Lappeenrannan ja Imatran tulkkivälityksille suunnatuissa lomakehaastatteluissa käytettiin samaa avoimia kysymyksiä sisältävää lomaketta. Sen runko (liite 3) oli jakautunut kolmeen alueeseen. Ensimmäisessä osiossa selvitettiin tulkkikeskuksen toimintaa, ja tarkoituksena oli saada taustatietoa keskuksista. Toinen alue koski tulkkipalvelujen arviointia. Haastattelurungon kolmannessa osaluueessa pyrittiin kartoittamaan haastateltavien näkemyksiä tulkkipalvelujen kehittämistarpeesta.

Lisäksi selvityksessä on huomioitu sairaanhoitopiirien puheterapeuttien näkökulma keräämällä tietoa yhdeltä Etelä-Karjalassa ja yhdeltä Kymenlaaksossa työskentelevältä puheterapeutilta. Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirin puheterapeutin näkemyksiä puhevammaisten tulkkipalveluista kerättiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Haastattelu tapahtui Etelä-Karjalan keskussairaalassa 13.2.2004. Haastattelu kesti noin tunnin. Kymenlaakson sairaanhoitopiirissä työskentelevän puheterapeutin näkemyksiä on kartoitettu teemahaastatteluun käytetyn haastattelurungon pohjautuvan sähköpostikyselyn avulla.

Puheterapeuteille suunnattu haastattelurunko ja kysely (liite 4) jakautuivat kolmeen teema-alueeseen, joista ensimmäisessä tiedusteltiin puheterapeutin roolia puhevammaisten

tulkkipalveluissa ja hänen työhistoriastaan. Toisen teema-alueen tarkoituksena oli kartoittaa puheterapeuttien näkemyksiä ja arviointia tulkkipalveluista. Kolmannessa osiossa tarkasteltiin tulkkipalvelujen kehittämistarpeita. Puheterapeuttien haastattelu ja kysely painottuivat erityisesti puhevammaisten tulkkipalveluihin.

VEP- ja Veturi-hankeella on suuri rooli tulkkipalvelujen kehittämisessä. Näin ollen tämä on haluttu ottaa huomioon myös tässä selvityksessä. Selvityksessä haastateltiin VEP-hankkeessa yhdessä alueellisessa työryhmässä mukana olevaa henkilöä. Haastateltu henkilö toimii myös Veturi-hankkeessa Kymen yhdyshenkilönä. Haastattelu toteutettiin 9.2.2004 lomakkeeseen perustuvana puhelinhaastatteluna. Haastattelulomake (liite 5) jakautui kolmeen osioon, joissa tarkasteltiin henkilön roolia Veturi- ja VEP -hankkeessa, tulkkipalvelujen arviointia ja kehittämistarvetta. Haastattelu kesti noin 45 minuuttia ja vastaukset kirjattiin haastattelun aikana tietokoneelle.

Selvityksessä on haluttu tuoda esille myös järjestötoimijoiden ajatuksia puhevammaisten tulkkipalveluista. Etelä-Karjalan alueen näkemyksiä selvitettiin Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n puheenjohtajan puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Vuonna 1984 perustettu Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry. on afasia- ja aivohalvauspotilaiden, heidän omaistensa ja muiden asiasta kiinnostuneiden yhdistys. Sen toiminnan tarkoituksena on edistää afasia- ja aivohalvauspotilaiden etuja sekä afasia ja aivohalvauksen hoitoa ja kuntoutusta. Tavoitteena on aktivoida ja tukea afaatikkojen ja aivohalvauspotilaiden omaisten yhteydenpitoa. Lisäksi yhdistys tarjoaa virkistys- ja harrastustoimintaa ja järjestää valistus- ja tiedotustilaisuuksia afasiasta ja aivohalvauksesta. Se toimii Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirin alueella ja järjestää toimintaa pääasiassa Imatralla ja Lappeenrannassa. (Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry. 2002.) Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n puheenjohtajan haastattelu suoritettiin haastateltavan kotona 4.2.2004. Haastattelu kesti noin 1½ tuntia. Haastattelurunko jakautui kolmeen osaluueeseen (liite 6). Ensimmäisessä osiossa kartoitettiin taustatietoja. Toisessa osiossa selvitettiin yhdistyksen edustajan näkemyksiä puhevammaisten tulkkipalveluista ja viimeisessä osiossa tiedusteltiin puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämistarpeita.

Kymenlaakson alueen järjestöjen ajatuksia puhevammaisten tulkkipalveluista kerättiin Kymenlaakson Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n aluesihteerille lähetetyllä kyselyllä,. Lisäksi selvityksessä kartoitettiin sähköpostikyselyn avulla puhevammaisten järjestötoiminnassa yhden

keskeisen liiton, CP-liiton, aluesihteerin näkemyksiä aiheesta. Näiden tahojen vastaukset saapuivat myöhässä ja niiden kirjaamisesta raporttiin vastasi Tarja Myllärinen Socomista.

Kaikki kyselylomakkeet ja haastattelurungot ovat tehty yhteistyössä Sosiaalialan osaamiskeskuksen Socomin toimitusjohtaja Tarja Myllärisen kanssa. Selvitykseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Sähköpostitse suoritettuihin kyselyihin liitettiin mukaan saatekirje (liite 1). Kaikkien, lukuun ottamatta kunnille suunnattujen, sähköpostitse lähetettyjen kyselyjen ja saatekirjeiden perille meno varmistettiin puhelimitse.

Kunnille suunnatun kyselyn vastausprosentti oli 65.4%. 26 kunnasta kyselyihin vastasi 17. Otos on varsin kattava, kun tarkastellaan vastanneiden kuntien asukasmäärää ja suhteutetaan se koko alueen väestöön: vuonna 2002 Etelä-Karjalassa oli 136 694 asukasta ja Kymenlaaksossa 186 111. Etelä-Karjalan alueella tulkkipalvelujen järjestämistä koskeneeseen kyselyyn vastanneiden kuntien asukasmäärä on 90% koko maakunnan väestöpohjasta ja Kymenlaakson alueella 91%.

Kaikki kyselyn saaneet tahot vastasivat, lukuun ottamatta Kouvolan tulkkikeskusta, joka tyytyi lähettämään ainoastaan tilastotietojaan. Osa vastauksista saapui vastausajan umpeuduttua. Myös haastatteluihin osallistuminen oli aktiivista. Kukaan ei kieltäytynyt haastattelusta.

3.2.5 Selvityksen tulokset

3.2.5.1 Tulkkikeskuksen ja tulkkivälityksien rooli tulkkipalvelujärjestelmässä Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa

Suomen 23 tulkkikeskuksesta kolme toimii Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella: Kouvolan tulkkikeskus sekä Lappeenrannan ja Imatran tulkkivälitykset. **Imatran tulkkivälitys** on viimeisin Suomeen perustetuista tulkkikeskuksista. Se perustettiin syyskuussa vuonna 1999. (Topo ym. 2000, 155, 249.) Yhdellä tulkilla pyöritettyä Imatran tulkkivälitystä ylläpitää Imatran kaupunki. Se palvelee kuulo- ja kuulonäkövammaisia. Tällä hetkellä Imatran tulkkivälityksessä ei ole kuulonäkövammaisia tulkkipalvelun käyttäjiä. Haastateltu Imatran tulkkipalvelun henkilö arvioi, että kuulovammaisia on noin 20, joista osa on aktiivisia ja osa vähemmän aktiivisia palvelun käyttäjiä. Pääasiassa tulkkkaus on suoraa tulkkipalvelua, mutta tarvittaessa on myös mahdollista saada ohjaavaakin tulkkipalvelua. Imatran tulkkivälityksen edustaja totesi kuitenkin, että hän konsultoi tällaisissa tilanteissa yleensä Kouvolan tulkkikeskusta, kuurojen kuntoutusohjaajaa tai Kuulonhuoltoliittoa, joilla on enemmän kokemusta asiasta.

Imatran tulkkivälitys teki vuonna 2003 48 tulkkivälitystä. Tähän ei ole laskettu mukaan tulkkivälityksen tiloissa tehtyjä tulkkauksia, jolloin luku olisi huomattavasti korkeampi. Tulkkivälityksen tiloissa on suoritettu vuonna 2003 35 puhelintulkkauksia. Tulkkikeskukset tai tulkkivälitykset eivät suoranaisesti palvele jotain tiettyä aluetta, vaan tulkit liikkuvat paikasta toiseen sen mukaan, missä tulkkia tarvitaan ja missä heidät työllistetään. Luonnollisesti tulkki pyritään kuitenkin etsimään mahdollisimman läheltä paikkaa, jossa tulkkauksia tapahtuu. Tulee valita myös kunnalle halvin vaihtoehto. Imatran tulkkivälityksen tulkki työskentelee pääasiassa Imatralla ja Lappeenrannassa, mutta hän on työskennellyt kauempanakin. Imatran tulkkivälityksen edustajan mukaan eri kunnissa asuvat saavat tulkkipalvelua tasavertaisesti. Hänen mielestään Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella tulkkipäätöksiä on annettu tasavertaisesti. Haastateltava on kuitenkin kuullut huhuja, joiden mukaan joissakin kunnissa tulkkipäätöksissä on voitu asettaa asiakkaat eri arvoiseen asemaan, kun tulkkausmyönnetty tuntimäärät vaihtelevat; jossakin kunnassa on myönnetty tulkkipalvelua alle lakisääteisen 120 tunnin. Joskus joku palvelun tarvitsija voi jäädä eri arvoiseen asemaan myös sen vuoksi, että asuu paikkakunnalla, jonka lähialueella ei ole tulkkia. Näin tulkkia ei ehkä tule käytettyä yhtä paljon kuin silloin, jos tulkkipalvelut olisivat lähellä. Yleensä tulkin kuitenkin saa; vain harvoin on tilanteita, jolloin vapaata tulkkia ei ole käytettävissä.

Imatran tulkkivälityksen haastateltu henkilö kiistääkin väitteet, joiden mukaan tulkkia on vaikea saada. Tulkkipalvelussa tarvitaan kuitenkin joustoa sekä asiakkaan että tulkkien puolelta, jotta palvelu toimisi paremmin. Haastateltavan mielestä tulkkipalveluissa pystytään vastaamaan kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten asiakkaiden tarpeeseen. Toisaalta haastateltava huomautti, että tulkkipalveluissa on myös käytettävä maalaisjärkeä. Tulkkia ei välttämättä saa kaikille matkoille, esimerkiksi ulkomaanmatkoille. Arjen asioihin saa yleensä aina tulkin, mutta pidempi aikaisesta tulkkipalvelutarpeesta on neuvoteltava erikseen.

Imatran tulkkivälityksen edustajan mukaan lain tulisi turvata kaikille tarvitseville tulkkipalvelut. Haastateltava kuitenkin jäi miettimään, saavatko kaikki todella käytännössä tulkkipalvelua. Hän uskoi, että kuulo- ja kuulonäkövammaiset osaavat hakea palvelua ja saavat sitä. Puhevammaisten kohdalla tulkkipalvelu voi olla vielä niin uusi asia, etteivät sitä tarvitsevat uskalla tai edes osaa hakea palvelua. Haastateltu pohti myös kuulo- ja kuulonäkövammaisten järjestöjen roolia: ne ovat aktiivisia. Haastateltu ei tiennyt, kuinka järjestäytyneitä puhevammaiset ovat, ja miten aktiivisia heidän liittonsa ovat.

Lappeenrannan tulkkivälitys, joka välittää vain alueellaan toimivia freelance-tulkkeja, on perustettu vuonna 1994. Se toimii Etelä-Karjalan Kuurot ry:n tiloissa. Lappeenrannan tulkkivälityksessä työskentelee kaksi päätoimista ja kaksi sivutoimista tulkkia. Lappeenrannan kaupungin ylläpitämä Lappeenrannan tulkkivälitys palvelee viittomakielisiä ja muita korvaavia kommunikaatiomenetelmiä käyttäviä kuulovammaisia ja kuulonäkövammaisia. Tulkkaus on sekä suoraa että tarvittaessa ohjaavaa. Suurin osa on kuulovammaisia, asiakkaista vain pari on kuulonäkövammaisia. Osa asiakkaista käyttää tulkkipalvelua aktiivisesti ja osa käyttää sitä todella harvoin. Lappeenrannan tulkkivälityksen haastateltu työntekijä arvioi, että heidän tulkkivälitystään käyttää aktiivisesti (kerran kuukaudessa) noin 20 asiakasta.

Lappeenrannan tulkkivälityksen tulkit toimivat pääasiassa Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Vaikka luonnollisesti kunnissa on eri määrä kuulo- ja kuulonäkövammaisia ja palvelun tarve vaihtelee kunnittain, myös Lappeenrannan tulkkivälityksen edustajan mukaan Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa kuulovammaiset ja kuulonäkövammaiset saavat tulkkipalvelua varsin tasavertaisesti. Hänen mukaansa kaikissa alueen kunnissa noudatetaan samoja kriteerejä myönnettyjen tulkkipalvelupäätösten tuntimäärien suhteen sekä tulkeille maksettujen korvausten suhteen.

Kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten suhteen tulkkipalveluihin on kasvettu yleensä jo pienestä pitäen, jolloin jo lapselle haetaan sosiaalitoimelta tulkkipäätöstä. Tulkkipalveluista jaetaan tietoa esimerkiksi sopeutumisvalmennus- ja ensitietokursseilla. Lappeenrannan tulkkivälityksen haastateltu työntekijä toteaaakin, että kuulovammaisten osalta tulkkipalvelu on vakiintunut palvelu, joka toimii hyvin etenkin, jos tulkin on varannut etukäteen. Tulkin saa myös äkillisiin tilanteisiin, vaikka joskus harvoin tuleekin tilanteita, että käytettävissä ei ole sillä hetkellä yhtään vapaata tulkkia.

Tulkkien tarve, samoin kuin tulkkien käyttökin vaihtelee aika ajoin. Lappeenrannan tulkkivälityksen edustajan mukaan vain harva kuulovammaisen käyttää kaiken hänelle myönnetyn tulkkipalvelumäärän. Tulkkia ei ehkä käytetä, koska tulkkeja ei ole niin lähellä. Haastattelun aikana paikalle tuli tulkkivälityksen yksi asiakas, jolta kysyttiin, miksi ihmiset eivät käytetä kaikkea heille myönnettyä tulkkipalvelua. Asiakas kertoi, ettei ihmisillä ole aikaa hyödyntää tulkkipalvelua, kun he käyvät päivällä töissä tai opiskelevat. Illalla ei enää useinkaan tarvitse tulkkia. Lisäksi hän totesi, toisaalta joillakin kaikki tulkkaustunnit voivat kulua nopeasti, jos on mukana esimerkiksi jollakin kurssilla.

Lappeenrannan tulkki­välityksen haastateltu henkilö toteaa, että hän kokee, että joskus on jopa ”tulkkaus­pulaa”. Tulkki­tilauksia ei aina tule yhtä paljon, joten tulkit toimivat yleensä myös viittomakielen opettajina. Tästä huolimatta kunnille suunnatuissa kyselyissä kävi ilmi, että kunnat ovat saaneet palautetta tulkki­en vähyydestä ja tulkki­pula­sta etenkin iltaisin ja viikonloppuisin.

Sekä Imatran että Lappeenrannan tulkki­välityksessä hyödynnetään suhteellisen niukasti teknologiaa. Lappeenrannan tulkki­välityksen käytössä on faksi, tavallinen lankapuhelin sekä tekstipuhelin, jonka käyttö on selkeästi vähentynyt ihmisten siirtyessä käyttämään kännyköitä. Se saa pian käyttöönsä myös kännykän. Tarvittaessa Lappeenrannan tulkki­välityksellä on mahdollisuus käyttää Etelä-Karjalan Kuurot ry:n tietokonetta. Imatran tulkki­välityksellä käytössään vain tavallinen lankapuhelin, tekstipuhelin sekä kännykkä.

Lappeenrannan ja Imatran tulkki­välityksien haastatteluissa kävi ilmi, **ettei tulkki­keskuksissa ole juuri tietoa puhevammaisten tulkki­palveluista**. Imatran tulkki­välityksen haastateltu henkilö kertoi käyneensä Kuurojen liiton niin sanotun lyhyen tulkki­en koulutuksen (valmistui vuonna 1982), mutta hänen muistinsa mukaan koulutuksessa ei edes mainittu puhevammaisten tulkki­palveluja. Lappeenrannan tulkki­keskuksen haastateltu työntekijä on käynyt kolmivuotisen tulkki­koulutuksen, jossa käytiin puhevammaisten tulkki­palvelua läpi vain esittelyluontoisesti. Puhevammaisten tulkki­palvelutyöntekijänä työskentely vaatii erityisosaamista. Lappeenrannan tulkki­välityksen työntekijän haastattelun mukaan heidän tulkki­välityksestään ei ole edes tiedusteltu puhevammaisten tulkki­palveluista.

Molemmilta tulkki­välityksiltä tiedusteltiin myös ajatuksia kehittämistarpeesta. Vastaajat pitivät **tärkeimpänä kehittämiskohteena tulkki­keskuksen perustamista**. Tulkki­keskuksessa olisi ainakin se hyöty, että sillä voisi olla pitemmät aukioloajat kuin tulkki­välityksillä. Näin mahdollistettaisiin se, että tulkkeja voitaisiin tilata useammin. Molemmat tulkki­välitysten haastateltavat painottivat, että tulkeilla on omalta osaltaan vastuu palvelun kehittämisestä. Tulkki­en tulee pitää itsensä ajan tasalla tulkki­palveluasioissa ja näin ollen tulkeille tulisi taata mahdollisuus lisäkoulutukseen. Lisäksi haastateltavien mielestä tulkki­en työsuhteasioihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Tulkeille tulisi taata turvallisuuden tunne, että heillä olisi töitä ja he saisivat kohtuullista palkkaa. Nämä tulisi turvata myös freelancer-tulkeille. Lappeenrannan tulkki­välityksen haastatellun henkilön mukaan näin turvattaisiin palveluja myös haja-asutusalueille ja pienille paikkakunnille.

Puhevammaisten tulkkipalvelun kohdalla molempia tulkki­välitysten edustajia ihmetytti, kuinka puhevammaisten tulkkipalvelut eivät ole kehittyneet siitä, kun kunnille tuli erityinen puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämisvelvoite, noin kymmenen vuotta sitten. Haastatellun Lappeenrannan tulkki­välityksen työntekijän mielestä puhevammaisten tulkkipalvelun kehittämisessä tulisi lähteä siitä, että luotaisiin oikeanlainen palvelujärjestelmä ja saataisiin ammattitaitoisia tulkkeja. Molempien haastateltavien mielestä kaikessa tulkkipalvelussa tulisi lisätä tiedotusta ja informointia myös valtaväestölle siitä, kuinka tulkkipalvelua käytetään ja mikä on tulkin rooli ja työnkuva. Heille tulisi painottaa, että tulkki on kielenkääntäjä, ei esimerkiksi avustaja.

Kouvolan tulkkikeskus on perustettu myös vuonna 1994, jolloin kuntien erityinen puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämisvelvoite tuli voimaan. Kouvolan tulkkikeskusta pitää yllä Kymenlaakson erityishuollon kuntayhtymä. Se välittää tulkkeja ja antaa tulkkipalvelua. (Topo ym. 2000, 155, 249.) Tulkkikeskus antaa myös palvelua niille puhevammaisille, jotka käyttävät kommunikaatiossaan niitä kommunikaation muotoja, joita viittomakielentulkit osaavat. Kuulevien puhevammaisten mahdollisuudet viittomakielen käyttöön ovat vähäiset (Papunet 2004.) Kouvolan tulkkikeskuksen työntekijä arveli sähköpostiviestissään: ”Puhevammaisten tulkkipalvelua toteutetaan varmaan jokaisessa keskuslaitoksessa tai hoitokodissa tai päiväkodissa, jossa on puhevammaisia asiakkaita. Työntekijät tekevät sitä osana normaalia työtään, ajattelematta antavansa tulkkipalvelua.”

Vuonna 2003 Kouvolan tulkkikeskukseen tuli yhteensä 1211 tulkkipalvelutilausta, joista toteutettiin 94%. Tulkkauksuoritteita tehtiin jäsenkuntien asiakkaille 979 ja 26 muissa kunnissa asuville henkilöille. Vuonna 2003 ainoastaan 73 tulkkitalaukseen ei pystytty vastaamaan, mikä vastaa 6% kaikista tulkkauksista. Asiakkaita Kouvolan tulkkipalvelukeskuksella oli vuonna 2003 kaikkiaan 101, joista 61 jäsenkuntien alueelta ja 40 muista kunnista. Tulkkikeskus suoritti vuonna 2003 945 tulkkausta ja välitti freelancereille 193 tulkkausta. Opiskelutulkkauksia suoritettiin 136. Jäsenkuntien tulkkitarpeeseen Kouvolan tulkkikeskus on vuonna 2003 vastannut 96.5 prosenttisesti. Puhevammaisten tulkkipalvelun kehittämistä koskeviin kysymyksiin Kouvolan tulkkikeskus ei vastannut.

Selvityksessä monet eri tahot toivat esiin, että **kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten tulkkipalvelut ovat vakiinnuttaneet toimintansa ja ne toimivat hyvin**. Kunnille suunnatuista kyselyistä saatujen tietojen mukaan kuulovammaiset saavat Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella tulkkipalvelunsa Kouvolan tulkkikeskukselta, Lappeenrannan ja Imatran tulkki­välityksiltä

ja yksityisiltä freelancer-tulkeilta. Tästä huolimatta Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson vastanneista kunnista kaksi kuntaa mainitsi erikseen, ettei heidän alueellaan ole tarjolla tulkkipalvelua kuulonäkövammaisille. **Puhevammaisten tilanne on kuitenkin huonompi**, sillä kahdeksan kuntaa (neljä Etelä-Karjalasta ja neljä Kymenlaaksosta) ilmoitti, ettei heidän alueellaan ole tarjolla puhevammaisten tulkkipalvelua. Kuudessa kunnassa (kaksi Etelä-Karjalasta, neljä Kymenlaaksosta) oli voimassa olevia puhevammaisten tulkkipalvelupäätöksiä. Kaksi Etelä-Karjalan kunta ei ollut vastauksessaan eritellyt mille vammaisryhmille heidän 29 tulkkipalvelupäätöstään ovat. Oletettavasti kyseessä olivat kuulo- tai kuulonäkövammaiset, sillä kunta kertoi järjestävänsä kuulo- ja kuulonäkövammaisten palvelut tulkkivälityksen kautta.

Puhevammaisten tulkkipalvelujen tilanne on heikko. Kouvolan tulkkikeskuksen ilmoituksen mukaan puhevammaisten tulkkipäätöksiä on sen alueella tehty kaksi, mutta kumpikaan palveluun oikeutetuista ei käyttänyt palvelua. Imatran ja Lappeenrannan tulkkivälityksissä ihmeteltiin, miksi ne tahot, joiden kuuluu järjestää tulkkipalvelu, eivät ole ryhtyneet toimiin. Mikäli alueen tulkkikeskuksella ja -välityksillä ei ole ollut puhevammaisten tulkkauksia, tulee kuitenkin muistaa, että kunnilla on myös mahdollisuus hyödyntää muiden paikkakuntien tulkkikeskuksia ja muita tulkkipalveluja yli maakunnan rajojen.

3.2.5.2 Puhevammaisten tulkkipalvelut Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa

Kunnat voivat järjestää puhevammaisten tulkkipalvelua eri tavoin. Esimerkiksi Tampereella tulkkipalveluista huolehtii sosiaali- ja terveystoimen sosiaalityöntekijä puheterapeutti työparinaan, Oulussa palvelu on keskitetty sosiaali- ja terveystoimen kommunikaatiokeskuksen puheterapeutille, Turun mallissa kaupunki hankkii tulkkipalvelut Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry:n kommunikaatiokeskukselta. Pienimmissä kunnissa palvelujen tarve on niin vähäistä, että asia ei ole monessakaan niistä tullut esille. (Rautakoski 2001, 114.) Helsingin kaupungin kehittämiskonsultti ja Uudenmaan Veturi-ryhmän puheenjohtajana toimiva Pirjo Poikonen esitteli Veturi yhteisseminaarissa (10.2.2004) tulkkipalvelun hankintapiiri-mallia. Mallissa tulkkipalvelut hankitaan keskitetysti kilpailutuksen kautta. Kunnat asettuvat tässä mallissa palvelun päättäjiin rooliin sekä rahoittavat toiminnan ja tekevät sopimukset palvelua järjestävän hankintapiirin kanssa. Hankintapiiri kokoaa kuntien tulkkipalvelutarpeet ja -tilaukset ja muodostaa palveluvalikon. Se sopii kilpailutuksen kautta palvelujen tuottamisesta. Hankintapiiri hoitaa palvelujen laskutuksen ja tiedottaa tulkkipalveluista. Sen tehtäviin kuuluu myös tulkkipalvelujen tarpeellinen tutkimus- ja kehittämistyö eri organisaatioiden kesken. Uudenmaan hankintapiiri-mallissa piirin toimintaa ohjaa ja valvoo sitä varten perustettu toimikunta. Palvelun tuottajat

voivat Poikosen mukaan olla nykyisiä ja tarvittaessa tulee edistää uusien palvelutuottajien tuloa markkinoille. Erityisesti näin on puhevammaisten kohdalla. (Veturi yhteisseminaari 2004.)

Selvityksen perusteella voidaan todeta, että puhevammaisten tulkkipalvelut ovat Etelä-Karjalassa ja Kymenlaakson alueella vasta alkutaipaleella. Asiasta on puhuttu, mutta käytännössä puhevammaisten tulkkipalvelut eivät vaikuta toimivilta. Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja totesikin, että puhevammaisten tulkkipalvelut ovat olleet *”ilmassa oleva ongelma”*. Aivohalvaus- ja dysfasialiiton aluesihteerin mukaan *”alueemme on hieman musta, mutta joillakin alueilla Veturi –hankkeiden myötä on saatu hyviä kokemuksia ja toimivia ratkaisuja.”* Suomen CP-liiton aluesihteerin muistutti, että kunnilla on ollut jo 10 vuoden ajan erityinen järjestämisvastuu puhevammaisten tulkkipalveluiden osalta. Hänen mukaansa *”on vaikea kuvitella, mikä muu palvelu voisi olla 10 vuotta järjestämättä tai kokonaan kehittämättä.”*

Lähes kaikissa haastatteluissa ja kyselyissä tuli esille puhevammaisten tulkkipalvelujen puute. Tilanteesta kertoo esimerkiksi se, ettei Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n tai tulkkivälitysten haastatellut henkilöt tieneet ketään puhevammaista, joka käyttäisi tulkkipalvelua. Myös puheterapeuttien tietämättömyys siitä, kuinka tulkkipalvelu käytännössä toteutetaan, kuvaa tilannetta. Puhevammaisten tulkkipalvelujen puuttumista kuvaa myös se, että Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja on työssään kuntoutusohjaajana antanut lausuntoja tulkkipalvelujen tarpeesta ja näin pannut vireille yhdessä asiakkaan kanssa tulkkipalveluhakemuksia, mutta jotka eivät hänen mukaansa ole tuottaneet tulosta.

Myös VEP-hankkeessa mukana oleva ja Veturi-hankkeen Kymen yhdyshenkilö totesi, ettei kunnissa järjestetä puhevammaisten tulkkipalvelua, vaan kommunikointi on toteutetaan omaisten tai muiden puhevammaisten läheisten henkilöiden avustuksella. Haastateltavan mukaan tulkkina voi toimia esimerkiksi kodinhoitaja, joka toimii tulkkina oman työnsä osana, eikä laskuta siitä erikseen. Lisäksi Etelä-Karjalan keskussairaalassa työskentelevä haastateltu puheterapeutti kertoi, että hän tai edes Imatralla ja Lappeenrannassa terveyskeskuksissa työskentelevät puheterapeutit tieneet, että puhevammaisille olisi tehty yhtään tulkkipalvelupäätöstä. Kyseisissä kaupungeissa ei ole tehty puhevammaisten tulkkipalvelupäätöksiä myöskään tähän kyselyyn saatujen vastausten mukaan.

Kunnille suunnattujen kyselyjen mukaan Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa on voimassa 16 tulkkipäätöstä puhevammaisille, Etelä-Karjalassa kolme ja Kymenlaaksossa 13. Kaiken kaikkiaan vastanneissa kunnissa oli voimassa olevia tulkkipalvelupäätöksiä 171, joista kuulovammaisille oli 117, kuulonäkövammaisille kahdeksan, puhevammaisille 16. Suurin tulkkipalvelujen käyttäjäryhmä on kuntien vastausten mukaan kuulovammaiset ja pienin ryhmä kuulonäkövammaiset. Osassa vastauksista ei ollut eritelty tulkkipalvelujen saajia kuulo-, kuulonäkö- eikä puhevammaisten kesken.

Etelä-Karjalassa voimassa olevat puhevammaisten tulkkipalvelupäätökset (kolme) ovat jakautuneet kahteen kuntaan, joista toinen on pieni ja toinen keskisuuri. Etelä-Karjalan suurimmissa kunnissa, Lappeenrannassa ja Imatralla ole voimassa olevia puhevammaisten tulkkipalvelupäätöksiä. Kymenlaaksossa puhevammaisten voimassa olevia tulkkipalvelupäätöksiä (13) on tehty neljässä kunnassa, joista kaksi on keskisuuria ja kaksi suuria kuntia.

Kahdessa Etelä-Karjalan kunnassa ei oltu eritelty, kenelle tulkkipalvelua on myönnetty. Oletettavasti niiden tulkkipalvelupäätökset (29) on tehty kuulo- ja kuulonäkövammaisille, sillä vastauksessa kerrottiin, että kuulo- ja kuulonäkövammaisten tulkkipalvelut ovat järjestetty tulkkivälityksen kautta. Myönnettyjen tuntimäärien perusteella voidaan päätellä, että tulkkipalvelua on myönnetty kahdelle kuulonäkövammaiselle ja 27 kuulovammaiselle. Lisäksi molemmissa kunnissa oli myönnetty opiskelutulkausta. Kymenlaaksossa oli kaikille vammaisryhmille huomattavasti enemmän voimassa olevia tulkkipalvelupäätöksiä kuin Etelä-Karjalassa. Siellä oli voimassa olevia tulkkipalvelupäätöksiä 105, kun Etelä-Karjalassa niitä oli vain 64.

Tulkkipalvelua oli pääasiassa myönnetty 120 – 240 tuntia vuodessa. Yhdessä kunnassa tulkkipalvelua oli myönnetty 10 – 140 tuntia vuodessa. Lisäksi yhdessä kunnassa oli myönnetty 260 lisätuntia tulkkipalvelua yhteiskunnallisesta osallistumisesta johtuen. Neljän kunnan vastauksissa oli mainittu, että he ovat myöntäneet opiskelutulkausta. Lisäksi kunnissa oli myönnetty tulkkipalvelua viittomakielenopetuksena. Kaksi kunta ei ollut määritellyt tulkkipalvelupäätöksiensä myönnettyä tuntimäärää, vaan vastauksena oli: ” *Tulkkipalvelua on myönnetty asiakkaan toiveen ja todellisen tarpeen mukaisesti*”. Toinen kunta määritteli myönnetyn tulkkipalvelun määrän ” *todellisen tarpeen ja suositusten mukaiseksi*”.

Vammaispalveluasetuksen (759/1987, 7§) mukaan tulkkipalvelua voidaan myöntää työssä käymiseen, opiskeluun, asioimiseen, yhteiskunnalliseen osallistumisen, virkistykseen tai muuhun syyhyn, mikä edellyttää viittomakieltä tai muilla kommunikaatiota selventävillä menetelmillä tapahtuvaa tulkkausta. Kunnille suunnattujen kyselyjen mukaan seitsemässä kunnassa tulkkipalveluja on myönnetty tarpeen mukaan näihin kaikkiin (eivät eritelleet, mihin he ovat myöntäneet tulkkipalvelua). Tulkkipalvelua oli pääasiassa myönnetty asioimiseen, virkistykseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen sekä opiskeluun. Vain harvat mainitsivat erikseen myöntävänsä tulkkipalvelua työssä käymiseen. Lisäksi yksi kunta mainitsi myöntäneensä tulkkipalvelua sukulaisille myönnettynä tukiviittomien opetuksena.

Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa kuudella vastanneella kunnalla (38%) oli voimassa olevia tulkkipalvelupäätöksiä puhevammaisille. Pirkanmaalla ja Uudellamaalla suoritettujen kyselyjen mukaan 67 kunnasta 22 (noin 30%) oli myöntänyt puhevammaisten tulkkipalvelua. Pirkanmaan ja Uudenmaan kyselyjen kunnat edustivat lähes kahta miljoonaa asukasta (Roisko 2003,28). Ministeriön ja Kuntaliiton selvityksessä 181 kunnasta vain 72 kunnassa, 40% kunnista, oli järjestetty tulkkipalvelua puhevammaiselle. Tulkkipalvelua saavia puhevammaisia oli yhteensä 135. (Kumpulainen 2003, 43.) Kun vertaa ministeriön ja Kuntaliiton selvityksen tuloksia tähän selvitykseen, voidaan todeta, että molemmissa selvityksissä noin 40% kunnista on järjestänyt puhevammaisten tulkkipalvelua.

Yleisesti tulkkipalveluihin liittyvässä kirjallisuudessa käytetyt termit **ohjaava ja suora tulkkipalvelu, olivat selvityksen kohderyhmille varsin vieraita**. Termit selitettiin sekä kyselyissä että haastatteluissa. Kuntien kyselyjen mukaan 11 kuntaa ei ollut myöntänyt ollenkaan ohjaavaa tulkkipalvelua ainakaan tällä termillä. Vain kaksi kunta ilmoitti myöntävänsä tarvittaessa ohjaavaa tulkkipalvelua, mutta toisessa näistä on tällä hetkellä myönnetty vain suoraa tulkkipalvelua. Yhdessä kunnan vastauksessa kerrottiin, että he myöntävät esimerkiksi puhevammaisille lapsille viittomakielenopetusta, jossa perhe tai esimerkiksi päivähoiton työntekijä on mukana, mutta ohjaavan tulkkipalvelun käsite on heille vieras. Yksi vastanneista kunnista ei osannut vastata kysymykseen.

Kunnat, joissa oli myönnetty tulkkipalvelua puhevammaisille, kertoivat järjestävänsä tulkkipalvelut Kouvolan tulkikeskuksen tai Viittomakielialan osuuskunta Vian kautta, yksityisten freelancer-tulkkien tai puheterapeuttien avustuksella. Useinkaan vastauksissa ei oltu kysymyksen muotoilusta huolimatta eritelty kuulo-, puhe- ja kuulonäkövammaisille järjestetyn palvelun järjestämistä, vaan kerrottiin, kuinka tulkkipalvelut järjestetään. Kaiken

kaikkiaan vain viisi kuntaa eritteli, kuinka he ovat järjestäneet kuulo-, puhe ja kuulonäkövammaisille tulkkipalvelut.

Merkittävää on, että **kuntien antamat vastaukset ovat kuitenkin ristiriidassa puheterapeuttien ja Kouvolan tulkkikeskuksen vastauksiin**. Etelä-Karjalassa työskentelevä puheterapeutti kertoi, ettei hän tiennyt, kuinka tulkkipalvelu käytännössä järjestetään, vaikka kuntien vastaukset antoivat ymmärtää, että puheterapeutit hoitavat tulkkauksen järjestämisen. Kymenlaaksossa työskentelevä puheterapeutti totesi, ettei hänen tietojen mukaan Kymenlaaksossa ole käytettävissä puhevammaisten tulkkeja. Puheterapeutit vain opastavat, ohjaavat ja tiedottavat, että puhevammaisilla on oikeus tulkkipalveluun. Etelä-Karjalassa työskentelevä puheterapeutti myös totesi, että hän opastaa ja ohjaa työssään myös puhevammaisen omaisia kommunikoimaan puhevammaisen kanssa. Näin ollen puheterapeuttien voidaan katsoa toteuttavan vain ohjaavaa tulkkipalvelua. Kuntien vastauksista huolimatta Kouvolan tulkkikeskus kertoi, että he tarjoavat puhevammaisille tarvittaessa tulkkipalvelua niillä kommunikaatiotavoilla, joita puhevammaisen käyttää ja tulkki osaa.

Kolme Kymenlaakson kuntaa, joissa oli voimassa olevia tulkkipalvelupäätöksiä (12 henkilölle), kertoivat järjestävänsä tulkkipalvelut Kouvolan tulkkikeskuksen ja freelancereiden kautta. Kaiken kaikkiaan vastanneista kunnista kuusi oli myöntänyt tulkkipalvelua puhevammaisille, mutta vain yhdessä niistä todettiin selvästi, ettei puhevammaisille ole saatavilla tulkkipalvelua. Tämä on kuitenkin ristiriidassa Vammaispalvelulakiin (380/1987), jonka mukaan kunnan on järjestettävä tulkkipalvelut. Muut neljä kuntaa, joissa oli eritelty, kuinka tulkkipalvelut ovat järjestetty eri vammaisryhmille, vastasivat puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämistä koskevaan kysymykseen seuraavasti:

”Kysyntä ollut vähäistä, koska päteviä tulkkeja tällä hetkellä ole.”

”Tiedossamme olevalla puhevammaisella asiakkaalla on kommunikaattori. Tulkittavia puhevammaisia ei ole kunnassamme esiintynyt.”

”Puhevammaisten tarve ei ole tiedossa, ei ole järjestetty.”

”Puhevammaisten puheterapeuttien avulla etsitään oikea, yksilöity tapa.”

Vain yhdellä kunnalla edellä mainituista (viimeinen lainaus) on kyselyn mukaan voimassa oleva tulkkipalvelupäätös puhevammaisille.

Puheterapeutin työnkuvaan kuuluu myös lausunnon kirjoittaminen tulkkipalveluhakemuksen liitteeksi. Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirissä työskentelevä puheterapeutti totesi kuitenkin, ettei ollut vielä tehnyt yhtään lausuntoa. Suurimmaksi syyksi tähän haastateltava kertoi sen, että asiakkaat ovat hänen kanssaan vain vähän aikaa kuntoutusprosessin alkuvaiheessa, jolloin asia ei ole vielä ajankohtainen. Akuuttivaiheen jälkeen asiakas siirtyy muualle kuntoutukseen, jolloin haastateltava ei enää vastaa asiakkaasta. Lisäksi hän kertoo, että puhevammaisten tulkkien puute, puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän käytäntöjen epäselvyys ja niiden vakiintumattomuus, ovat olleet yksi syy, ettei hän ole kirjoittanut lausuntoja. Tällä hetkellä haastateltavalla on kuitenkin yksi asiakas, jolle hän on suositellut tulkkipalvelua ja asiakas miettii tätä vaihtoehtoa.

Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirissä työskentelevä puheterapeutti kertoi, että hän on nähnyt puhevammaisen, joka hyödyntää tulkkipalvelua. Hän muisteli, että Kehitysvammaliiton koulutuksissa on ollut esiintymässä cp-vammaisen henkilö, jolla oli käytössään tulkki. Haastateltava totesi kuitenkin, ettei ole tavannut Etelä-Karjalassa tai Kymenlaaksossa ketään puhevammaista, joka olisi käyttänyt tulkkia. Sen sijaan Kymenlaakson sairaanhoitopiirissä työskentelevä kyselyyn vastanneella puheterapeutilla oli tiedossa tilanteita, jolloin puhevammaisen on käyttänyt tulkkia. Hän kertoi, että pari kertaa osastolle tulleella lapsella on ollut mukanaan viittomakielen tulkki. Tästä huolimatta kyselyyn vastannut puheterapeutti totesi, että tulkin käyttö on varsin vähäistä puhevammaisten keskuudessa.

Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja totesi, että puhevammaisuus on kaiken kaikkiaan vaikea asia. Kunnat ovat varsin avuttomia tämän suhteen. Hän ei tiennyt, toimivatko puhevammaisten tulkkipalvelut missään Suomessa kunnolla. Hänen mukaansa Etelä-Karjalan alueella nämä eivät ainakaan toimi. Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry ei kuitenkaan ole tällä hetkellä ajanut asiaa eteenpäin. Haastateltava kertoi kuitenkin, että yhdistyksen keskusjärjestönä toimiva Aivohalvaus- ja Dysfasialiitto ry on vienyt asiaa eteenpäin järjestämällä erilaisia koulutuksia ja ottamalla aihetta puheeksi. Aivohalvaus- ja dysfasialiiton aluesihteerin mukaan hänen tiedossaan olevat puhevammaiset eivät käytä tulkkipalvelua sen varsinaisessa merkityksessä. Osa kokee, että eivät tarvitse tulkkia. Puhevammaisten tulkkipalvelut ovat kuitenkin aluesihteerin mukaan huonosti järjestettyjä, mikä johtuu palvelun hakijoiden vähäisyydestä. Palvelujen kehittämisessä tulisi lähteä tarpeen kartoituksesta, tiedotuksen lisäämisestä ja osajien saamisesta alueelle.

Suomen CP-liiton aluesihteerin mielikuva asiasta on, että puhevammaisten tulkkeja on vaikea saada tai, että niitä ei ole eivätkä monet palveluihin oikeutetut osaa niitä hakea. Puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämiseen ei hänen mukaansa ole myöskään tällä alueella panostettu. Puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämisessä tulisi CP-liiton edustajan mukaan aloittaa alueella järjestettävästä koulutuksesta siten, että järjestävät tahot tulevat myös tietoisiksi asian tärkeydestä. Tärkeää on myös aloittaa alueellisen sekä kuulo- että puhevammaisia palvelevan tulkkikeskuksen kehittäminen.

Selvityksen teon aikana ei ilmennyt Etelä-Karjalassa tai Kymenlaaksossa mitään tahoja, joka olisi aktiivisesti vienyt puhevammaisten tulkkipalvelutilannetta eteenpäin. Tähän on monia syitä. VEP -hankkeessa mukana olevan ja Kymen Veturi-hankkeen yhdyshenkilön mielestä puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittymistä hidastaa se, että puhevammaiset eivät ole yhtenäinen joukko. Hän vertasi puhevammaisia kuulovammaisiin, joiden tulkkipalvelut toimivat jo. Hän totesi, että puhevamma voi ilmetä monella tapaa ja jokaisella puhevammaisella on oma tapansa ja keinonsa kommunikoida ja viestittää, kun sen sijaan kuulovammaisten joukko on paljon homogeenisempi ja heitä yhdistää yhteinen kieli: viittomakieli. Veturi yhteisseminaarissa (10.2.2004) Humanistisen ammattikorkeakoulun lehtori ja Pohjois-Karjalan Veturi-ryhmän puheenjohtaja Mikko Karisen puheenvuorossa todettiin, että kuulovammaiset eivät ole vammaisryhmä vaan kielellinen vähemmistöryhmä.

Kaikki puhevammaiset eivät välttämättä halua edes käyttää tulkkia. Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja kertoi, ettei hän ole kuullut, että joku puhevammaisen olisi kipeästi kaivannut tulkkia. Puhevammaisen perheet kokevat selviytyvänsä itse. Aivohalvaus- ja dysfasialiiton aluesihteerin mukaan osa puhevammaisista kokee, että eivät tarvitse tulkkipalvelua sen varsinaisessa merkityksessä. Omaiset toimivat puhevammaisten tulkkeina. Lisäksi joidenkin puhevammaisten kommunikointi on mahdollistettu AAC -menetelmien avulla, vaikka näiden menetelmien opastuksessa ja ohjauksessa on haastateltavan mielestä suuria puutteita, mikä vähentää niiden käyttöä. Lisäksi Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja totesi, että eri tahot ja työntekijät voivat huomaamattaan jarruttaa omalta osaltaan tulkkipalvelun hakemista. Puhevammaisille kerrotaan oikeudesta tulkkipalveluun, mutta usein samassa lauseessa tulee haastateltavan mukaan myös lisäys: ” *mutta tulkkeja ei ole*”.

Myös TULVA- projektin raportissa todettiin, etteivät monet puhevammaiset olleet hakeneet tulkkipalvelua, koska he olivat tottuneet siihen, että omainen avustaa heitä tulkkiausasioissa (Pulli 1995, 115). Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustajan mielestä

puhevammaisten tulkkipalvelua kuitenkin käytettäisiin, jos sellaista olisi tarjolla. Hän kuitenkin huomauttaa, että kunnat eivät panosta puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämiseen, ellei niitä haeta ja ellei näytä siltä, että niitä tarvitaan. Veturi yhteisseminaarissa (10.2.2004) Turun kaupungin johtava sosiaalityöntekijä Kaisa Kiiski totesi, että Turussa puhevammaiset käyttävät tulkkipalvelua kuulovammaisia aktiivisemmin. Turussa puhevammaisten tulkkipalvelut ovat tosin jo varsin pitkälle kehittyneet ja alueella koulutetaan myös puhevammaisten tulkkeja. Sekä VEP-hankkeessa mukana oleva ja Veturi-hankkeen Kymen yhdyshenkilö että Kymenlaaksossa työskentelevä puheterapeutti huomauttavat, että kuntien heikko taloudellinen tilanne vaikeuttaa tulkkipalvelujen kehittämistä.

Monet haastatellut ja kyselyihin vastanneet henkilöt totesivat, etteivät kaikki puhevammaiset edes tiedä oikeudestaan tulkkipalveluihin. Kuntien vastausten mukaan erityistä tiedostusta tulkkipalveluista ei ole järjestetty neljässä kunnassa. Tiedon jakaminen kunnissa tuntuu olevan ainoastaan eri viranomaisten harteilla. Kolmessa kunnassa mainittiin, että tietoa tulkkipalveluista on mahdollista saada tietoa erilaisista sosiaali- ja terveydenhuollon oppaista. Yhdessä kunnassa lähestyttiin tulkkipalvelun asiakkaita kirjeellä. Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n haastateltu henkilö kertoi, että puhevammaiset saavat tietoa muun muassa Afasia- ja Aivohalvausyhdistyksistä, kuntoutusohjaajilta, puheterapeuteilta ja puhevammaisten ensitietokursseilta. Kymenlaaksossa työskentelevä kyselyyn vastannut puheterapeutti totesi, että hän on kertonut asiasta työssään ja erilaisten luentojen ja Tikoteekki-esittelyjen yhteydessä. Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja kuitenkin totesi, ettei tieto kuitenkaan välttämättä kulje kaikille. Hän huomauttaa, ettei ainakaan afaatikoilla ole useinkaan voimia vaatia aktiivisesti tulkkipalveluja. Lisäksi Kymenlaaksossa työskentelevä puheterapeutti totesi: *"käytännössä esim. afaatikot "mökittyvät" herkästi ja heitä on varsin vaikea aktivoida hoitamaan itsenäisesti asioitaan"*. Aivohalvaus- ja dysfasialiiton aluesihteerin vastauksessa tuotiin esille laajempikin tiedotuksen ongelma: *"Puhevammaiset eivät välttämättä tiedä oikeudestaan tulkkipalveluun. Niin kuin ei monesta muustakaan palvelusta, Järjestelmässämme on se aukko, että sairastumisen tai vammautumisen kohdassa ei ole yhtä ainoaa ihmistä, keltä saisi tietoa itselleen kuuluvista palveluista ja miten niitä haetaan. Systemimme on kovin pirstaleinen."*

Vain kolmessa kunnassa oli kartoitettu **tulkkipalvelujen tarvetta**. Kahdessa näistä kartoitukset oli suoritettu 1990-luvulla osana vammaispalvelun tarveselvitystä. Yhdessä kunnassa tulkkipalvelujen tarvetta oli kartoitettu vuonna 2001 vammaispoliittisen ohjelman valmistelun

aikana. Kaiken kaikkiaan 12 kuntaa totesi, ettei tulkkipalvelujen tarvetta ole kartoitettu. Yhdessä kunnassa kartoitetaan vuosittain kyselyllä kaikkien vammaispalvelujen piirissä olevien henkilöiden palvelutarvetta. Yksi vastanneista kunnista totesi, ettei kunnan toimesta ole kartoitettu tarvetta, mutta he arvelivat, että joku muu taho olisi voinut tehdä tällaisen kartoituksen. Yhdessä pienessä kunnassa, jossa oli myönnetty tulkkipalvelua vain kuulovammaisille todettiin: *"Tiedot tulevat päivähoidon - koulun - terveyskeskuksen kautta. Ei ole tarvetta kartoitukseen"*. Lisäksi kahdessa pienessä kunnassa vastattiin, ettei siellä ole tehty mitään erillistä kartoitusta, vaan tietoa kerätään koko ajan *"normaalipalveluissa"* ja *"luulen, että tarvitsevat ovat aika pitkälle tiedossamme."*

Vastaajille tuotti vaikeuksia arvioida niiden henkilöiden määrää, jotka tarvitsevat tulkkipalvelua, mutta eivät sitä saa. Monet kuitenkin totesivat, että sellaisia henkilöitä on varmasti olemassa, etenkin puhevammaisten keskuudessa. Kaksi kunnista kommentoi asiaa, että kaikki tulkkipalvelua tarvitsevat saavat palvelua. Näistä kummassakaan ei oltu myönnetty tulkkipalvelua puhevammaisille. Yhdessä kunnassa arvioitiin, ettei tällaisia henkilöitä ole lainkaan. Kyseessä olevassa kunnassa ei ole yhtään voimassa olevaa tulkkipalvelupäätöstä.

Veturi-hankkeessa mukana oleva Aulikki Rautavaara kertoi, että tulkkipalvelujen tarvekartoitukset olisivat tarpeen. Hän selvittää, että puhevammaisten tulkkipalvelujen tarvetta ei tiedetä vielä tarkkaan. Hän sanoo, että tulkkipalvelua saa hieman yli 3200 puhevammaista, vaikka todellisia tarvitsijoita on hänen mukaansa jopa yli 10 000. Rautavaara korostaa myös etsivän sosiaalityön tärkeyttä puhevammaisten tulkkipalvelun tarvitsijoiden kartoittamiseksi. (Karlson 2002, 33.)

Kunnilta tiedusteltiin kyselyssä myös heidän saamaansa **palautetta tulkkipalveluista**. Kahdeksan kuntaa ei ollut saanut minkäänlaista palautetta. Neljä kuntaa oli saanut palautetta tulkkipulasta ja tulkkien vähyydestä. Negatiivista palautetta oli yhdelle kunnalle tullut myös siitä, että oppilaitokset siirtävät vastuunsa tulkkipalveluista kunnalle, koska heillä ei ole määrärahoja tulkkien palkkaukseen. Lisäksi yhdessä kunnassa palaute oli koskenut tulkkien huonoa palkkausta. Yksi kunta ilmoitti saaneensa myönteistä palautetta siitä, että omalla paikkakunnalla toimii tulkkivälitys. Myönteisenä palautteena oli kehuttu myös yksittäisiä tulkkieja ja puhevammaisten viittomakielenopetusta. Yksi kunta ei ollut vastannut kysymykseen.

Muissa kuin kunnille osoitetuissa kyselyissä ja haastatteluissa tuli myös arvioida **tulkkipalvelujen saatavuuden tasavertaisuutta**. VEP -hankkeessa mukana olevan ja Veturi-

hankkeen Kymen yhdyshenkilön mielestä Kymenlaaksossa tulkkipalveluja saa tasavertaisesti. Hän ei tiennyt, kuinka asianlaita on Etelä-Karjalassa. Hän oli kuitenkin kuullut huhuja, että Etelä-Karjalassa voisi ilmetä tulkkipalvelujen saannissa hiukan epätasa-arvoa. Myös Imatran tulkkivälityksessä työskentelevä henkilö oli kuullut huhuja, joiden mukaan joissakin kunnissa tulkkipäätöksissä on voitu asettaa asiakkaat eri- arvoiseen asemaan, kun tulkkaukseen myönnetty tuntimäärät vaihtelevat ja jos jossain kunnassa on myönnetty jopa alle 120 tuntia tulkkipalvelua. Lisäksi hän totesi, että joskus joku palvelun tarvitsija voi jäädä eriarvoiseen asemaan myös sen vuoksi, että asuu paikassa, jossa lähialueella ei ole tulkkia. Näin tulkkia ei ehkä tule käytettyä yhtä paljon kuin silloin, jos tulkkipalvelut olisivat lähellä. Muiden mukaan palvelua annetaan tasavertaisesti. Tosin kaikki vastanneet, totesivat, ettei puhevammaisille järjestetä tulkkipalvelua. Sekä Aivohalvaus- ja dysfasialiiton että Cp-liiton aluesihteerien mielestä eri kunnissa asuvat puhevammaiset eivät saa tulkkipalvelua tasavertaisesti.

Veturi yhteisseminaarissa (10.2.2004) keskustelua herätti tulkkipalvelujen kustannusten kertyminen kunnille. Etenkin opiskelutulkkauksen menot kuohuttivat seminaarissa mukanaolijoita. Seminaarissa todettiin, että tulkkipalveluissa esiintyy alueellista epätasa-arvoa ja näin ihmisetkin joutuvat eri arvoiseen asemaan. Eräs mukanaolija kommentoi, että jossakin pienessä kunnassa opiskelutulkkaukset vei jopa viisi prosenttia kunnan budjetista. Kommentoijan mukaan näin joillekin pienille kunnille tulkkipalvelujen kustannukset voivat nousta niin suuriksi, että tulkkipalvelua tarvitsevat ohjataan suurempaan kuntaan, jossa maksuvelvoite pystytään suorittamaan. Keskustelussa päädyttiin siihen, että rakenteisiin tulisi puuttua myös rahoitukseen liittyvissä asioissa. Keskustelussa ehdotettiin valtion ja Kansaneläkelaitoksen aktiivista roolia tulkkipalvelukustannusten tasaamisessa kunnissa. Pullin mukaan tulkkipalvelun järjestäminen tulisi budjetoida siitä huolimatta, että palvelujen hakijoita on vähän. Hänen mukaan palvelujen järjestäminen alkaa palvelun tiedottamisesta, alan tiedon kokoamisesta ja kouluttamisesta. (Pulli 1995, 93.) Myös yhdessä kunnan vastauksista esitettiin kehittämissuositusten yhteydessä kustannusten tasausjärjestelmän kehittämistä.

Kymenlaakson puheterapeutin mukaan yksi este puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittymiselle voi olla **puhevammaisten tulkkauksen vaatavuus**. Tämän vuoksi puhevammaisen tulkkinä toimii usein lähiomainen, joka ymmärtää puhevammaista hyvin sekä tuntee hänet ja hänen kommunikaatiomenetelmänsä. Ulkopuoliselle ihmiselle tulkkaus erittäin vaativa tehtävä. Erityisosaamista vaativaan tehtävään on vaikea löytää osaavia tulkkeja, mikä estää puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittymistä. Kyselyyn vastanneen Kymenlaaksossa

työskentelevän puheterapeutin mielestä pelkällä teoriaosaamisella ja -tiedolla ei voi saavuttaa ”tulkin pätevyyttä”. Hän korosti kokemuksen merkitystä tulkin työssä sekä sitä, että tulkin on tunnettava tulkattavan ”elämänpiiri” tarkasti. Myös Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja totesi, että oudon ihmisen tullessa tulkkaamaan ei tulkkauksesta varmaan tule mitään. Toisaalta hän toi esille, että omaisen toimiessa tulkkina on suurena vaarana se, että omainen puhuu puhevammaisen puolesta. Ohjaavan tulkkipalvelun merkitys onkin suuri omaisten tukemisessa. Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirissä työskentelevä puheterapeutti kertoi, että hän ohjaa ja opastaa puhevammaisten omaisia toimimaan kommunikointitilanteissa puhevammaisen kanssa. Hän toteaa, että myös ensitietokurssilla puhutaan asiasta.

VEP -hankkeessa mukana oleva ja Veturi-hankkeen Kymen yhdyshenkilö totesi myös, että puhevammaisen tulkkaus on erittäin vaativaa ja tällä hetkellä puhevammaisen omaiset, läheiset ja muut puhevammaisen parissa toimivat ovat puhevammaisen tulkkeina. Hänen mielestään näiden henkilöiden osaaminen ja tulkkaustaito tulisi hyödyntää. Hän muistutti kuitenkin, että omaisia ja muita ei tulkkauksen ammattilaisia henkilöitä, jotka toimivat puhevammaisen tulkkina, tulisi tukea. Hän ehdottikin, että heille järjestettäisiin koulutusta ja työnohjausta. Heitä tulisi tukea työssään. He voisivat kokoontua muutaman kerran vuodessa, jolloin voitaisiin saada toisilta tulkkina toimivilta tukea ja ohjausta sekä näin voitaisiin vaihtaa kokemuksia. Lisäksi haastateltava VEP -hankkeessa mukana oleva ja Veturi-hankkeen Kymen yhdyshenkilö ajatteli, että esimerkiksi kodinhoitajille, jotka ovat oppineet ymmärtämään ja kommunikoimaan asiakkaan kanssa, voitaisiin maksaa korvausta tehdystä tulkkaustyöstä. Tuolloin työstä luonnollisesti eroteltaisiin tulkkaukseen käytetty aika. Myös Kymenlaaksossa työskentelevä kyselyyn vastannut puheterapeutti ehdotti, että omaisille tai muulle puhevammaisen tulkkina toimivalle läheiselle henkilölle tulisi maksaa korvausta tehdystä tulkkaustyöstä. Hänen mukaansa omaiset ja puhevammaisen läheiset henkilöt voisivat toimia koulutettujen tulkkien rinnalla.

Lähes kaikki haastateltavat ja kyselyihin vastanneet totesivat, etteivät puhevammaisten tulkkipalvelut ole juurikaan kehittyneet vuodesta 1994, jolloin palvelut tulivat kuntien järjestämisvelvollisuudeksi. Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirissä työskentelevä puheterapeutti totesi, että puhevammaisten tulkkipalveluissa ei ole vielä ollut pakottavaa tarvetta järjestää tulkkipalvelua. Hänen mukaansa asiakkaat eivät ole osanneet vaatia palvelua. Toisaalta haastateltava tuo esille työntekijöiden kiireen. Hän kertoi, että puheterapeutteja on niin vähän,

että he ehtivät tekemään vain työnsä kannalta välttämättömät asiat. Viranhoidon yhteydessä ei ole aikaa luoda ja suunnitella tulkkipalveluun käytännön malleja ja järjestelmiä. CP-liiton aluesihteerin mukaan kunnissa ei tiedetä, miten tulkkipalveluja voitaisiin järjestää ja kuka toimisi tulkkina.

Kuntien **näkemykset tulkkipalvelujen kehittämisestä** olivat varsin niukkoja. Kolme kuntaa ei osannut esittää kehittämistarpeita ja yksi sanoi, ettei tulkkipalveluissa ole kehitettävää. Kymenlaakson kuntien vastauksissa korostettiin Kouvolan tulkkikeskuksen merkitystä tulkkipalvelujen järjestäjänä ja sen kehittämistä. Kolmen kunnan mukaan nykyistä tulkkikeskusmallia tulisi kehittää lisäämällä resursseja. Seitsemän Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kuntaa lisäisi koulutettujen tulkkien määrää. Yhden kunnan mukaan tulisi panostaa siihen, että tulkkipalvelut turvattaisiin myös iltaisin ja viikonloppuisin. Yksi kunta toi esille freelancer-tulkkien työehtosopimusten valtakunnallisen sopimisen ja tulkkivälityskeskukseen aikaansaamisen alueelle. Yksi kunta toivoi, että alan järjestöt kouluttaisivat tulkkia maan eri alueille ja muodostaisivat selkeän ”tilausrenkaan”, josta jokainen tulkkipalvelua tarvitseva voisi tilata tulkin. Neljässä kunnassa nostettiin esille yhteistyön merkitys kehittämistyön kannalta. Kaksi piti kehittämistyön edellytyksenä kuntien välistä yhteistyötä, kun taas yhden mielestä tulisi selvittää mahdollisuudet tulkkipalvelujen erityisalan asiantuntijoiden kanssa. Lisäksi yhdessä vastauksessa korostettiin seutukunnallista yhteistyötä ja toimintamallien hankkimista toisilta tulkkipalveluissa kehittyneemmiltä alueilta. Yhdessä kunnassa nostettiin esille, että tulkkipalvelujen kehittämisestä on ollut keskustelua, mutta kuntien taloudellisesta tilanteesta johtuen kehittämistoimia ei ole voitu viedä eteenpäin.

Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja painotti puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämisessä puheterapeuttien roolia. Puhevammaisten tulisi saada yksi vuosi tiivistä puheterapiaa, jonka jälkeen kuntoutuksen terapian edetessä puheterapeutin tulisi yhdessä asiakkaan kanssa pistää tulkkipalveluasia vireille ja viedä asiaa aktiivisesti eteenpäin. Jotta tämä toimisi haastateltavan mielestä puheterapeutteja tulisi saada lisää tälle alueelle ja heitä tulisi kouluttaa enemmän. Toisaalta Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry:n edustaja pohti, että puhevammaisten yhdistysten tulisi olla aktiivisempia asian suhteen. Hän mainitsi, että yhdistys voisi tietysti hakea rahoitusta ja yrittää viedä asiaa projektiluontoisesti eteenpäin. Ongelmana haastateltavan mielestä olisi kuitenkin vetäjien ja aktiivisten puhevammaisten puute.

Kymenlaaksossa työskentelevän kyselyyn vastanneen puheterapeutin näkemyksen mukaan tulkkikeskuksiin perustuva tulkkipalvelujärjestelmä olisi hyvä toimintamalli myös puhevammaisten kohdalla. Hän muistuttaa kuitenkin, että tulkkeja tulee olla riittävästi. Asiakkaan tarvitessa tulkkia tulkkeja tulisi myös olla saatavilla.

Etelä-Karjalassa työskentelevä puheterapeutti ehdotti työryhmän perustamista puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämiseksi ja palvelujärjestelmän luomiseksi. Hänen mukaansa työryhmään tulisi kuulua ainakin puheterapeutti ja sosiaalityöntekijä. Lisäksi haastateltava nosti esille tulkkipalvelua tarvitsevien puhevammaisten määrän kartoittamisen tärkeänä osana puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämistyötä. Myös VEP -hankkeessa mukana oleva ja Veturi-hankkeen Kymen yhdyshenkilö muistuttaa, että palvelujen kehittämiseksi on tärkeää kartoittaa palvelujen tarve. Hänen mielestään kehittämistyössä tulisi lähteä liikkeelle puhevammaisten tulkkien kouluttamisesta myös Etelä-Karjalaan ja Kymenlaaksoon. Hänen mukaansa puhevammaisten tulkkien toimia tulisi luoda. Tulkkien ei kuitenkaan tarvitsisi olla kokopäiväisiä. Tämän jälkeen haastateltavan mielestä tulkkipalvelua tulisi markkinoida ja näin järjestelmä alkaisi pikkuhiljaa toimia. Tietysti alussa voisi olla hankaluuksia, mutta VEP -hankkeessa mukana oleva ja Veturi-hankkeen Kymen yhdyshenkilö uskoo, että näin järjestelmä voisi toimia ja puhevammaisen voisi tilata itselleen tarvittaessa tulkin. Hän toteaaakin: *”jos on palvelua, on kysyntää”*.

Aivohalvaus- ja dysfasialiiton aluesihteerin mukaan paras tapa järjestää puhevammaisten tulkkipalvelut on *”vastaavanlainen keskus kuin tulkkipalvelukeskukset ovat eli yhden organisaation alta myydään palveluja. Se on jouheva, asiakasnäkökulmainen ja kunnalle helppo ratkaisu. Käytäntö saataisiin yhteneväiseksi.”*

CP-liiton aluesihteerin mukaan *”yhtä parasta tapaa ei line olemassa, kun on kyse puhevammaisten tulkkipalvelusta. Eri kuntiin, eri alueille sopivat erilaiset tavat, kuten erilaiset toimintatavat Suomessa osoittavat. Olennaista asiassa on, että puhevammaisen henkilö saa tarvitsemansa palvelut.”*

POHDINTA

Selvityksen teko on ollut haasteellista ja mielenkiintoista. Ongelmia aiheutti kuitenkin tietojen saanti. Kukaan ei tuntunut tietävän puhevammaisten tulkkipalveluista, vaan kysyjää neuvottiin

kysymään asiasta tarkempaa tietoa aina joltakin toiselta taholta. Tämä vaikutti paljon kyselyjen ja haastattelujen vastaanottoon. Kaikki eivät olleet motivoituneita vastaamaan, koska ajattelivat, ettei heiltä saataisi oikeanlaista tietoa. Eräässä paikassa kommentoitiinkin kyselyn osoittamista heille ”*ajan haaskaukseksi*”. Jo kyselyjen ja haastattelujen vastaanotto kuvastaa mielestäni hyvin puhevammaisten tulkkipalvelujen tilannetta: niistä ei tiedetä paljoakaan ja niiden järjestäminen vaikuttaa olevan vasta alkutaipaleella. Uskon myös, että kiire ja pelko kyselyn aiheuttamasta lisätyöstä vaikutti vastaajien motivaatioon.

Stakesin raportissa todettiin, että tulkkipalveluista syrjäytynein ryhmä ovat vaikeasti puhevammaiset, jotka eivät tunne tulkkipalveluja, eivätkä osaa hakea niitä (Topo ym. 2000, 147, 213). Tässäkin selvityksessä saatiin samankaltaisia tuloksia. Selvityksen perusteella voidaan todeta, että **tulkkipalveluiden saannissa ja tarjonnassa esiintyy eroja ja epätasa-arvoisuutta eri vammaisryhmien välillä**. Puhevammaiset ovat tämänkin selvityksen mukaan tulkkipalveluista syrjäytynein ryhmä. Kuulovammaiset ovat ikään kuin ”kasvaneet” käyttämään tulkkipalvelua, kun puhevammaisille tulkin käytön mahdollisuus on varsin uusi ja vieras asia. Toisaalta **koko puhevammaisten ryhmä vaikuttaa olevan joillekin vieras ja outo asia**. Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kunnissa on vähän voimassa olevia puhevammaisten tulkkipalvelupäätöksiä (16). Tästä voidaan päätellä, että päätöksen tekijät eivät ole tiedostaneet puhevammaisten oikeutta tulkkipalveluun. Näin ollen **puhevammaisten tulkkipalveluissa tulisi lisätä tiedottamista sekä palvelua tarvitseville että päätöksen tekijöille**.

Puhevammaisten tulkkipalvelujen verkkainen kehitys ei mielestäni selity yksin sillä, että puhevammaisten laillinen oikeus tulkkipalveluun on tullut vasta kuulo- ja kuulonäkövammaisten palvelujen lakisääteistämisen jälkeen, noin kymmenen vuotta sitten. **Kunnilla on ollut yhteensä 16 vuotta aikaa järjestää puhevammaisten tulkkipalvelut**, sillä Vammaispalvelulain (380/1987) valmisteluvaiheessa todettiin, että kunnat tarvitsevat aikaa turvatakseen järjestämisvelvollisuuden riittävän toteutumisen. Vuonna 1987 voimaan tulleen vammaispalvelulain mukainen puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämisvelvollisuus tuli voimaan vasta vuonna 1994. Toisaalta mielestäni kuntia ei voi yksin syyllistää siitä, etteivät ne järjestä puhevammaisten tulkkipalvelua. Asia on moniulotteisempi.

Puhevammaisten tulkkipalvelujen hitaan kehityksen taustalla voi olla myös puhevammaisuuden moninaisuus. Kuulo- ja kuulonäkövammaisuuden haitta kommunikointiin on selvästi havaittavissa ja heidän ryhmänsä ovat selkeästi rajattavissa, kun taas vaikeasti puhevammaisten joukkoon voi kuulua hyvin erilaisia ihmisiä. Vaikeasti puhevammaisen henkilö

voi kärsiä afasiasta, dysfasiasta, cp-vammasta, Parkinsonin taudista ja niin edelleen. Tämä ryhmä ei ole yhtä selkeä kuin muut vaikeasti vammaiset, joilla on oikeus tulkkipalveluihin. Puhevammaisuudesta ja puhevammaisten oikeuksista ei tiedetä riittävästi. Näin ollen mielestäni puhevammaisten järjestötoiminnan tulisi yhdistää voimiaan ja toimia aktiivisempina, jotta myös puhevammaisten ihmisoikeudet ja oikeus tasavertaisiin palveluihin toteutuisi. Kaiken kaikkiaan tulisi löytää taho, koordinaattori, joka ottaisi vastuulleen puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämisen. Myös Uudenmaan PuTu-ryhmässä on todettu puhevammaisten tulkkipalvelujen heikko organisoituneisuus (Roisko 2003 5).

Kunnan järjestettävä palvelut ja tukitoimet sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Vammaispalveluasetuksessa (759/1987, 9§) on määritelty vain tulkkipalvelujen vähimmäistuntimäärä. Tarve tulisi määritellä aina yksilöllisesti. Kunnille suunnatuissa kyselyissä oli yllättävää, että yksi kunnista ilmoitti myöntäneensä tulkkipalvelua alle 120 tuntia vuodessa, kun Vammaispalveluasetus (759/1987, 9 §) määrittelee vähimmäismääräksi 120 tuntia vuodessa. Mikäli kyseessä ei ole väärinymmärrys, kunnassa oli myönnetty tulkkipalvelua 10-120 tuntia vuodessa. Myös Pirkanmaalla Stakesin toteuttamassa tulkkipalveluselvytyksessä (vuonna 2001) tuli ilmi, että seitsemässä kunnassa tulkkipalvelua oli myönnetty alle 120 tuntia vuodessa (Roisko 2003, 16).

Tulkkipalveluissa yhtenä suurena ongelmana on myös tiedon kulku. **Tulkkipalveluihin liittyvä informaatio ei kulje riittävän hyvin.** Informaatiokatkoksista yhtenä esimerkkinä ovat mielestäni myös selvityksen tuloksissa ilmenevät ristiriidat siitä, kuka puhevammaisten tulkkipalvelua järjestää. Selvityksen mukaan voidaan todeta, että **puhevammaisten kohdalla palveluketju ei ole yhtenäinen ja palveluohjauksessa on puutteita.** Selvityksessä saatujen tietojen mukaan monet eivät osanneet ohjata puhevammaisia tulkkipalveluiden käyttöön, ainoastaan palvelun hakemisessa tapahtui ohjaamista. Monessa kunnassakin luotettiin puheterapeutteihin. Yhdessäkin kunnassa todettiin, että vammaispalvelulain mukaiset puhevammaisten tulkkipalvelut ovat järjestetty: ”*puheterapeuttien avulla etsitään oikea, yksilöity tapa*” Vaikuttaa siltä, että jokainen sektori puheterapeutit, kuntoutusohjaajat, tulkkipalvelupäätöksen tekijät hoitavat vain omat tehtävänsä, eivätkä juurikaan huolehdi asiakkaalleen annettavien palvelujen ohjauksesta ja seurannasta oman sektorinsa ulkopuolella. Stakesin tietoteknologian osaamiskeskuksen mukaan palveluketjussa on juuri kyse saman asiakkaan tiettyyn ongelma- tai tarvekokonaisuuteen kohdistuvasta, organisaatorajat ylittävästä, suunnitelmallisesti ja yksilöllisesti toteutuvasta palveluprosessien kokonaisuudesta.

Palveluketjut edellyttävät, että jollakin toimintayksiköllä on vastuu asiakkaalle annettavien palvelujen ohjauksesta ja seurannasta. (Stakes 2002.) Ehkä yhtenä **ongelmana puhevammaisten tulkkipalveluissa onkin, että kokonaisvastuuta ei ole keskitetty kenellekään.**

Koska puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestäminen Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa vaikuttaa olevan retuperällä, on omaisten antamalla tuella suuri merkitys. **Omaisat toimivat tulkintehtävissä varsin usein.** Näin riippuvuus omaisista on suuri. Tähän liittyy myös paljon ristiriitoja. Omaisten voi puhua puolesta, jolloin puhevammaisen oma ”ääni” ei todellisuudessa pääse edes esille. Myös puhevammaisen yksityisyydensuoja voi olla vaarassa omaisten toimiessa tulkkina. Esimerkiksi ihmissuhteiden solmiminen voi olla vaikeaa. Mielestäni kuitenkin omaisten erityisosaaminen tulisi hyödyntää puhevammaisten tulkkipalveluja kehitettäessä. Kunnat eivät voi korvata vammaiselle henkilölle tulkkipalveluista aiheutuneita kustannuksia, vaan kunnan on järjestettävä palvelu (Roisko 2003, 8). Vammaispalvelulaki (380/1987) ei kuitenkaan estä korvauksen maksamista omaiselle tulkkipalveluna (Pulli 1995, 15). **Omaisten toimiessa tulkkina on ohjaavalla tulkkipalvelulla suuri merkitys.** Omaiselle tulee taata riittävästi tukea, ohjausta ja koulutusta, jotta hänen tekemänsä työ olisi laadukasta ja mahdollisilta tulkkaukseen liittyviltä ristiriidoilta vältyttäisiin.

Yksi Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson ongelma on puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämisessä pula koulutetuista puhevammaisten tulkeista. Tähän tulisi löytää ratkaisu. Puhevammaisten tulkkipalvelutyöntekijöiden rekrytointiin tulisi panostaa ja Etelä-Karjalasta ja Kymenlaaksosta tulisi tehdä tulkeille houkuttelevampi alue työskennellä. Selvityksen tekemisen yhteydessä kävi ilmi, että yksi kotkalainen päivähoiton työntekijä on parhaillaan suorittamassa puhevammaisten tulkin erityisammattitutkintoa.

Tulkkeja tulisi lisäksi olla niin paljon, että pystytään takaamaan palvelujen saatavuus tarpeen mukaan myös virka-ajan ulkopuolella. Roisko tuo raportissaan esille myös sen, että puhevammaisen tulkki toimii usein vain yhden puhevammaisen henkilön tulkkina. Ongelmia ilmenee kuitenkin, kun tarvittaisiin sijaisia. Hän huomauttaa raportissaan, että sijaisuuksia ei voi hoitaa kuka tahansa tulkki, sillä työ edellyttää syvempää tuntemista. (Roilas 2003, 30.) Lisäksi koulutuksen saaneet puhevammaisten tulkit toimivat usein tulkkina toisen työn ohella, joten heidän mahdollisuutensa tulkata ovat rajoittuneet. Näin ollen omaisten toimiminen koulutettujen tulkkien rinnalla täydentäisi mielestäni palveluja ja estäisi tilanteita, jolloin ei ole mahdollista käyttää minkäänlaista tulkkia.

Vaikka kaikki puhevammaiset eivät välttämättä halua edes käyttää tulkkia, heille tulee taata mahdollisuus tulkkipalvelujen käyttöön. Selvityksessä tuli ilmi, että **jos puhevammaisille olisi tulkkipalvelua, sitä myös käytettäisiin**. Vaikka kyselyissä ja haastatteluissa ei juurikaan osattu arvioida niin sanottua piilossa olevaa puhevammaisten tulkkipalvelujen tarvetta uskon, että tällaisia henkilöitä on jonkin verran. Luulen, ettei puhevammaisten tarvetta ole osattu arvioida, koska palvelun tarvitsijat eivät ole aktiivisesti hakeneet palvelua. Arvioiden mukaan puhevammaisia on keskimäärin 0,5% väestöstä, joten puhevammaisia tulkkipalvelujen tarvitsijoita on varmasti enemmän kuin tällä hetkellä on palvelun saajia puhevammaisia (16 kunnasta vain kuudessa kunnassa oli voimassa oleva tulkkipalvelupäätös puhevammaiselle. Ja vain 16 puhevammaisella oli voimassa oleva tulkkipalvelupäätös).

Myös puhevammaisten kyky ilmaista itseään on rajoittunut vamman vuoksi. Tulppa-projektissa tuli ilmi, että **yhteisöt voivat sulkea puhevammaisen ihmisen suojelukseensa huomaamattaan ja näin tulkkipalvelun tarvetta ei tunnisteta**. Yhteisön voi olla vaikea nähdä puhevammaisuus ongelmana yhteisön ulkopuolella, koska kontakteja yhteisön ulkopuolisiin ei juurikaan ole. (Pulli 1995, 85-86.) Näin omaiset ja puhevammaisen yhteisöt eivät myöskään aja puhevammaisen etua tulkkipalveluissa.

Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson tulkkipalveluissa ei ole juurikaan hyödynnetty teknologian tuomia mahdollisuuksia. Tulevaisuudessa tulisikin miettiä esimerkiksi etätulkkauksen mahdollisuuksia. Etätulkausta on käytetty kuulovammaisten lisäksi myös puhevammaisilla (Veturi yhteisseminaari 2004). Toisaalta mietittäessä etätulkkauksen mahdollisuuksia tulee muistaa, että perustulkkipalvelujen tulisi ensin olla kunnossa, koska etätulkkauksen on todettu lisäävän tulkkaustilausten määrää. Lisäksi etätulkkaukseen vaadittava teknologia edellyttää laajaa väestöpohjaa toimiakseen.

Luonnollisesti pienemmissä kunnissa tunnetaan varmasti paremmin palvelujen saajat ja niiden tarvitsijat, mutta alueilla, joissa on pieni väestöpohja, on puhevammaisten tapauksia vähän ja näin niissä ei ole herännyt tarvetta kehittää puhevammaisten tulkkipalvelua. Mietityttääkin se, riittääkö pienissä kunnissa puhevammaisten tulkkipalveluissa vaadittava sosiaalialan erityisosaaminen edes päätöksenteossa. Pienissä kunnissa voi yksi työntekijä hoitaa kaikki sosiaalipalvelujen osa-alueet. Kuinka häneltä voidaan edellyttää erityisosaamista puhevammaisten tulkkipalveluissa, varsinkin, kun kyseessä olevia tapauksia on vähän? **Vaikeasti vammaisten tulkkipalvelut tulisikin jollakin tavalla keskittää esimerkiksi jonnekin alueen nimettyyn keskus kuntaan tai hankintapiirille**. Alueet, joissa koulutetaan

puhevammaisten tulkkeja ovat selkeästi etulyöntiasemassa kuntiin, joissa koulutuksen saaneita tulkkeja ei ole. Myös kommunikaatiokeskusten puute Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa vaikeuttaa puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämistä. Stakesin kehittämispäällikkö Rautavaara totesi omassa puheenvuorossaan Veturi yhteisseminaarissa (10.2.2004), että tulkkipalvelut eivät ole kilpailtu ala, vaan ennemminkin tulkkipula on ongelma. Kilpailun puuttuminen voidaan nähdä yhtenä tulkkipalvelujen kehittymisen ongelmana.

Puhevammaisten laadukkaiden tulkkipalvelujen järjestäminen kaikille palvelun tarvitsijoille edellyttää Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa eri tahojen verkostoitumista ja ylikunnallista yhteistyötä. Tämän vuoksi eri yhteistyömahdollisuudet ja mallit järjestää puhevammaisten tulkkipalvelua tulisi kartoittaa. Tulisi kartoittaa myös mahdollisuus muodostaa tälle alueelle hankintapiiri. Toisaalta myös keskuskuntamalli, jossa puhevammaisten tulkkipalvelut järjestettäisiin keskitetysti jostakin tietystä kunnasta, voisi olla yksi vaihtoehto. Lisäksi mielestäni tulisi selvittää myös kuulo- ja kuulonäkövammaisten tulkkipalveluihin keskittyneiden tulkkikeskuksen ja tulkkivälitysten suomat mahdollisuudet puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämiseksi. Kehittämistyössä tulisi mielestäni hyödyntää myös CP-liiton koordinoiman uuden vammaisjärjestöjen puhevammaisten tulkkipalvelujen toimintamallin ja yhteistyöverkoston kehittämishankeen keräämiä tietoja.

Puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämistyössä tulee ottaa monia asioita huomioon. Jo lähtökohdat asettavat suuria vaatimuksia. **Palvelun järjestämisen lähtökohtana on, että puhevammaisilla on laillinen oikeus saada palvelua.** Puhevammaiset ovat varsin heterogeeninen ryhmä, jolla on moninaiset tarpeet. Tämä edellyttää suuria osaamisvaatimuksia tulkkipalvelutyöntekijöiltä. Toisaalta puhevammaisten tulkkipalvelun aktiivisesti käyttävien määrä tulee varmasti olemaan varsin pieni ja tulkkauksen tarve epätasaista. Näin ollen mielestäni palvelujen vakaa tarjonta edellyttää yhteistyötä. Näkemykseni mukaan pelkät paikalliset ratkaisut eivät riitä. Stakesin kehittämispäällikkö kuitenkin muistuttaa, että tulkkipalvelujen kehittämisen tulisi mennä ”alhaalta ylös”. Hän tarkoitti tällä, että kehittämistyön tulisi lähteä alueen omista lähtökohdista. (Veturi yhteisseminaari 2004.)

Tulkkipalvelujen kehittämistyön suurimmaksi esteeksi on noussut kuntien heikko taloudellinen tilanne. Puhevammaiset eivät ole aktiivisesti vaatineet kunnilta tulkkipalvelua, joten kunnissa ei myöskään ole tiedostettu palvelun tarvetta ja palvelua ei näin ollen ole järjestetty. Kunnat eivät ole olleet puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämisen suhteen pakon edessä. Puhevammaisten tulkkipalveluista aiheutuvien kustannusten tasaamiseen tulisi kehittää

jonkinlainen **kustannusten tasausjärjestelmä**, jotta palvelua ja niistä erityisesti opiskeluun liittyvää tulkkausta voitaisiin järjestää sitä tarvitseville. Tulkkipalvelujen tasausjärjestelmä voisi esimerkiksi toimia, kuten yhdessä kunnan vastauksessa viitattiinkin, lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmän mallin mukaisesti. Näin välttyttäisiin kustannusten kasautumiselta yksittäisille kunnille. Tasausjärjestelmä mahdollistaisi osaltaan myös palvelun tasavertaisen saamisen.

Selvityksen perusteella on tehty seuraavat suositukset puhevammaisten tulkkipalvelujen kehittämiseksi Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa:

- Tulkkipalvelua tulee tarjota kaikille vaikeasti vammaisille tasavertaisesti. Erityisesti tulee huomioida nyt palveluista syrjäytyneiden tarpeet
- Tiedotusta puhevammaisten oikeudesta tulkkipalveluihin tulee lisätä.
- Puhevammaisten tulkkipulaan tulee löytää ratkaisu. Puhevammaisten tulkkipalvelutyöntekijöiden rekrytointiin on panostettava.
- Eri viranomaisten vastuuta tulkkipalveluasioissa on selvennettävä, ja heidän välistä yhteistyötä lisättävä. Palveluketjua ja palveluohjausta tulee kehittää ja näin varmistaa, että kaikki tulkkipalvelua tarvitsevat saavat palvelua.
- Tulkkipalveluprosessia puhevammaisten kohdalla on selkiytettävä.
- Kehittämistyössä tulee ottaa huomioon jo olemassa olevat toimintamallit sekä alueen omat lähtökohdat.
- Omaisten erityisosaaminen puhevammaisten tulkkauksessa on hyödynnettävä ja ohjaavaan tulkkipalveluun panostettava.
- Tulkkipalvelun tulee toimia eri kunnissa samojen periaatteiden mukaisesti, eivätkä asiakkaat saa olla eriarvoisessa asemassa.
- Tulkkipalvelujen kehittämisessä tulee selvittää teknologian tuomat mahdollisuudet.
- Puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämiseksi on kehitettävä seudullisia, maakunnallisia ja maakuntien rajat ylittäviä tulkkipalvelujen järjestämismalleja ja yhteistoimintaa. (Esimerkiksi hankintapiirimalli tai keskuskuntamalli).
- Puhevammaisten järjestöjen tulee yhteistyössä toisten alan järjestöjen kanssa selkeyttää rooliaan puhevammaisten tulkkipalvelujen osalta.

- Tulkkipalveluista aiheutuvat kustannukset tulee jakaa kehittämällä esimerkiksi suurten kustannusten tasausjärjestelmä.
- Jo toimivien tulkkipalvelujen arviointia ja hyvien käytäntöjen levittämistä tulee tehostaa. Tulkkikeskusten palvelutarjontaa tulee laajentaa käsittämään myös puhevammaisten suora ja ohjaava tulkkipalvelu.
- Tulkkipalvelujen tueksi tulee käynnistää tutkimus- ja kehittämistoimintaa.

Selvitykseen varattu aika oli aiheen laajuuden vuoksi liian lyhyt, minkä vuoksi se jäi varsin pinnalliseksi. Selvityksestä puuttuu muun muassa itse tulkkipalvelujen käyttäjien näkökulma. Työn aikana eri tahot esittivät erilaisia lisätutkimuksen aiheita. Tietoa toivottiin erityisesti puhevammaisten tulkkipalvelun käytännön toteuttamisesta ja puhevammaisten tulkkipalvelutyöntekijöiden rekrytoinnista. Lisäksi jotkut haastatteluihin tai kyselyihin osallistuneet toivoivat tietoa kuntien kokemuksista puhevammaisten tulkkipalvelun toteuttamisessa. Mielestäni myös puhevammaisten lukumäärän ja heidän tulkkipalvelutarpeensa kartoittaminen vaatisivat lisäselvittelyjä. Toivon kuitenkin, että tekemästäni selvityksestä on hyötyä mahdollisimman monille. Lisäksi toivon, että selvitykseni loisi jonkinlaisen ponnahduslaudan puhevammaisten tulkkipalvelujen jatkoselvittelyjä ja kehittämistä varten. Sen selvitys ainakin osoitti, että puhevammaisten tulkkipalvelun kehittämistyötä tarvitaan Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella.

LÄHTEET

Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry 2004. *Puhevammaisten tulkkipalvelut.*

<http://www.stroke.fi/tulkkipalvelut.html> (luettu 13.1.2004)

Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistys ry. 2002. Esite.

Hallintomenettelylaki 434/2003

Hälsömäki Heidi 2004. *Tulkkipalvelusta olisi iloa kehitysvammaisille.*

<http://www.kvtl.fi/press/puhetulkki.htm> Kehitysvammaisten tukiliitto. (luettu 10.1.2004)

Härkäpää Kristiina, Järvikoski Aila & Suikkanen Asko 1995. *Kuntoutuksen seitsemän kehitysaluetta* Teoksessa Suikkanen Asko, Härkäpää Kristiina, Järvikoski Aila, Kallanranta Tapani, Piirainen Keijo, Repo Marjatta & Wikström Juhani 1995. *Kuntoutuksen ulottuvuudet*. Juva. WSOY:n graafiset laitokset 49 – 92.

Invalidihuoltolaki 518/1959.

Karlson Mirja 2002. *Veturi vahvistaa alueellista tulkkipalvelua*. Dialogi, 6/2002, 32-33.

Korpelainen Niina 2003. *Yhdessä olemme enemmän – seudullisuus voimavaraksi.*

Verkostoituvat erityispalvelut –hanke (VEP), III-vaihe. Kymen alueen raportteja 1/2003. Kouvola. Etelä-Suomen lääninhallitus.

Kumpulainen Aila (toim.) 2003. *Vammaispalvelut kunnissa. Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen ja taloudellisten tukitoimien asiakkaat ja kustannukset kunnissa 2001*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. Kuntatalon paino.

Kuntaseiskan seudullinen vammaispalvelujen kehittämishanke 2003. Hankehakemus.

Kuulonhuoltoliitto 1999. *Kommunikaatio menetelmiä*. <http://www.kuulonhuoltoliitto.fi> (luettu 14.1.2004)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Opetushallitus 2001. *Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkinto. Tutkinnon perusteet*. Määräys 3. 011/2001. Helsinki. Edita Oy.

Papunet- selkeää ja esteetöntä kommunikointia 2004. <http://papunet.net> (luettu 16.1.2004)

Puhakka Anneli 2003. *Puhevammaisen tarvitsee tulkin asiointiin*. Talentia 3/2003. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 16-17.

Pulli Tuula (toim.) 1995. Tulppa suusta – Puhevammaisten tulkkipalvelun järjestäminen kunnissa. Kuvaus kehittämistyöstä ja AAC-menetelmien käytöstä. Kehitysvammaliitto. Helsinki. Hakapaino Oy.

Rautakoski Pirkko 2001. *Puhevammaisten tulkkipalvelut*. Aivohalvaus- ja dysfasialiitto. Teoksessa Huuhtanen Kristiina (toim.) 2001. *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhanen vaihteessa*. Kehitysvammaliitto. Helsinki. Hakapaino Oy. 109-116.

Rautavaara Aulikki (toim.) 2003. Veturi. Kuulo- ja puhevammaisten verkostoituvat tulkkipalvelut. Tulkkipalvelun alueellisten ja seudullisten yhteistyömallien lupaus. Alueellisen yhteistyön seurantaraportti 2/2003. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Roisko Eija (toim.) 2003. *Puhevammaisten tulkkipalvelut Uudellamaalla 1999-2001*. Tikoteekin raporteja 1/2003.

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelua ja valtionosuutta koskeva laki 677/1987.

Sosiaali- ja terveysministeriö 1999. Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) vuosina 1998-1999. I vaiheen loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio 1999:28. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. *Verkostoituvat erityispalvelut –hanke*. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/vep/vepindex.htm> (luettu 15.1.2004)

Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2001. *Veturi-hanke*. <http://www.stakes.fi/veturi-hanke/> (luettu 15.1.2004)

Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2002. Stakesin tietoteknologian osaamiskeskus. *Satakunnan Makropilotin käsitelmäärittelyjä*. <http://www.stakes.fi/oske/terminologia/sanastot/makrop.htm> (luettu 12.2.2004)

Söderholm Sinikka 1998. *Aivovamman aiheuttamat puheen ja kielen kommunikaation häiriöt*. Teoksessa Timberg Hannele & Kaitaro Timo 1998. *Aivovammaopas*. Turku. Aivovammaliitto ry. Repro-Seppo Ky. 36-43.

Suomen perustuslaki 731/1999

Suomen kuurosokeat ry 2004. *Tietoa kuuroudesta*.

<http://www.kuurosokeat.fi/tietoa/kommunikaatio/ktavat.htm> (luettu

14.1.2004)

Suomen viittomakielentulkit ry 2003. www.tulkit.net (luettu 15.1.2004)

Takala Marjatta & Lehtomäki Elina (toim.)2002. *Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus*. Helsinki. Tammer-Paino Oy.

Topo Päivi, Heiskanen Marja-Liisa, Rautavaara Aulikki, Hannikainen-Ingaman Katri, Saarikalle Kristiina & Tiilikainen Reetta 2000. *Kuulovammaisten tulkkipalvelut. Vammaispalvelulain toteuttaminen*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Stakes raportteja 255. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Vammaispalvelulaki 380/1987.

Veturi yhteisseminaari 10.2.2004. Verkostoituvat tulkkipalvelut Alueyhteistyön lupaus. Valkea Talo, Helsinki.

LIITE 1.1 (1)

Saatekirje

Socom tekee selvitystä vammaispalvelulain mukaisten tulkkipalvelujen, erityisesti puhevammaisten tulkkipalvelujen, järjestämisestä ja palvelujen kehittämistarpeista Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Selvityksen raportoinnista vastaa projektityöntekijä, sosionomi (AMK) Kati Lallo. Raportti toimitetaan sen valmistumisen jälkeen sähköisenä versiona kuntiin.

Vastaukset toivotaan lähetettävän keskiviikkoon 2.2.2004 mennessä sähköpostilla joko Kati Lallon osoitteeseen katii01@suomi24.fi tai Socomiin Tarja Mylläriselle tarja.myllarinen@socom.fi.

Lisätietoja antavat Tarja Myllärinen, puh. 044 – 748 5300 ja Kati Lallo puh. 050-3036416.

Terveisin Kati Lallo

LIITE 2. 1 (2)

Kyselylomake kunnille

I TULKKIPALVELUT KUNNASSANNE

1. Kuinka vammaispalvelulain mukaiset

- a) kuulovammaisten
  - b) puhevammaisten
  - c) kuulonäkövammaisten tulkkipalvelut on järjestetty?
1. Kuinka monta voimassa olevaa tulkkipalvelupäätöstä kunnassanne on
    - a) kuulovammaisille
    - b) puhevammaisille
    - c) kuulonäkövammaisille?
  2. Kuinka paljon tulkkipalvelua on myönnetty? (tuntia/henkilö/vuosi)
  3. Millaisiin tilanteisiin tulkkipalvelua kunnassanne myönnetään? (Vammaispalveluasetus, 7§: työssä käymiseen, opiskeluun, asioimiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, virkistykseen tai muuhun syyhyn)
  4. Myönnetäänkö suoran tulkkipalvelun lisäksi ohjaavaa tulkkipalvelua?
(Suorassa tulkkipalvelussa toimitaan välittömässä tilanteessa. Ohjaavassa tulkkipalvelussa taas on kyse yhteisölle, jossa tarvitsija toimii, annettavasta opastavasta ja ohjaavasta tulkkipalvelusta. Siinä asiakkaan puhevammaisuuden hyvin tunteva kommunikaation asiantuntija opastaa asiakkaan parissa toimivia asiakkaan kuulluksi tulemiseen liittyvissä asioissa.)
  5. Onko kunnassanne kartoitettu tulkkipalvelujen tarvetta ja jos on, milloin?
  6. Kuinka paljon arvioitte kunnassanne olevan tulkkipalveluja tarvitsevia henkilöitä, jotka eivät saa tällä hetkellä tulkkipalveluja?
    - a) kuulovammaisia
    - b) puhevammaisia
    - c) kuulonäkövammaisia
  7. Kuinka tulkkipalveluista tiedottaminen on järjestetty?
    - a) kuulovammaisille
    - b) puhevammaisille
    - c) kuulonäkövammaisille

LIITE 2. 2 (2)

Kyselylomake kunnille

8. Oletteko saaneet asiakkailta, heidän omaisiltaan tai vammaisjärjestöiltä palautetta tulkkipalveluista? Jos olette, niin millaista?

II TULKKIPALVELUJEN KEHITTÄMISTARVE

9. Miten kehittäisitte

- a) kuuluvammaisten
- b) puhevammaisten
- c) kuulonäkövammaisten tulkkipalveluja?

10. Kuinka tulkkipalvelut voitaisiin parhaiten järjestää?

- a) kuulovammaisille
- b) puhevammaisille
- c) kuulonäkövammaisille

Vastauksen antoi:

Nimi:

Virka-asema:

KIITOS VASTAUKSISTA!

LIITE 3. 1(3)

Haastattelurunko/kyselylomake

Imatran tulkkikeskus, Lappeenrannan tulkkivälitys ja Kouvolan tulkkikeskus

I TAUSTATIEDOT

1. Mikä on ylläpitäjäyhteisönne ja miten toimintanne rahoitus on järjestetty?
2. Monta tulkkia teillä on?
3. Millaisia tulkkipalveluja tarjoatte (ohjaava ja suoratulkkipalvelu, millaista suoraa tulkkipalvelua)?(Suorassa tulkkipalvelussa toimitaan välittömässä tilanteessa. Ohjaavassa tulkkipalvelussa taas on kyse yhteisölle, jossa tarvitsija toimii, annettavasta opastavasta ja ohjaavasta tulkkipalvelusta. Siinä asiakkaan puhevammaisuuden hyvin tunteva kommunikaation asiantuntija opastaa asiakkaan parissa toimivia asiakkaan kuulluksi tulemiseen liittyvissä asioissa.)
4. Kenelle tarjoatte tulkkipalveluja? (Jos puhevammaiset eivät saa tulkkipalvelua Teiltä, niin mistä sitten?)
5. Kuinka paljon asiakkaita Teillä on?
6. Kuinka paljon asiakkaista on kuulo-, puhe- , kuulonäkövammaisia?
7. Miten tulkit työllistyvät suhteessa kuulo-, puhe- ja kuulonäkövammaisiin?
8. Mitä alueita palvelette?
9. Saavatko eri kunnissa asuvat tarvittaessa tulkkipalvelua tasavertaisesti? Vaihteleeeko palvelujen tarve kunnissa?
10. Millainen tulkkausprosessi on? Mistä asiakkaat tulevat? Otetaanko ensin yhteyttä tulkkikeskuksiin vai sosiaalitoimeen? Mistä ihmiset saavat tietää tulkkipalvelusta?
11. Hyödynnetäänkö tulkkausessa teknologiaa? Jos hyödynnetään, niin miten?

LIITE 3. 2(3)

Haastattelurunko/kyselylomake

Imatran tulkkikeskus, Lappeenrannan tulkkivälitys ja Kouvolan tulkkikeskus

II TULKKIPALVELUJEN ARVIOINTIA

12. Mikä on näkemyksenne tulkkipalvelujen tarpeesta?
13. Saavatko kaikki tulkkipalvelua tarvitsevat palvelua? Jos ei, miksi ei?
14. Onko näkemyksenne mukaan tulkkipalvelujen palvelujärjestelmä sellainen, että se turvaa palvelut eri tavoin vammaisille erilaisissa elämäntilanteissa?
15. Osaavatko kaikki tulkkipalvelujen tarvitsijat hakea palvelua?
  - A) Kuulovammaiset
  - B) Puhevammaiset
  - C) Kuulonäkövammaiset
16. Takaako mielestänne myönteinen tulkkipäätös tulkkipalvelun toteutumisen? Jos ei, miksi ei?
17. Onko kuulo-, puhe- ja kuulonäkövammaisten tulkkipalveluissa ja niiden saannissa eroja? Jos mielestänne on, mistä tämä johtuu?
18. Onko tulkkipalvelujen käytössä ja saannissa erityisen syrjäytyneitä ryhmiä tai alueita? Miten heidän tulkkaustarpeensa hoidetaan?
19. Millaisen koulutuksen olette saaneet? Sisältääkö koulutuksenne opetusta puhevammaisten parissa tehtävästä tulkkipalvelusta?

LIITE 3. 3(3)

Haastattelurunko/kyselylomake

Imatran tulkkikeskus, Lappeenrannan tulkkivälitys ja Kouvolan tulkkikeskus

III TULKKIPALVELUJEN KEHITTÄMINEN

20. Miten kehittäisitte tulkkipalveluja

- A) Kuulovammaisten osalta?
- B) Puhevammaisten osalta
- C) Kuulonäkövammaisten osalta?

21. Kuinka näkemyksenne mukaan tulkkipalvelut voitaisiin parhaiten järjestää

- A) Kuulovammaisten osalta?
- B) Puhevammaisten osalta?
- C) Kuulonäkövammaisten osalta?

22. Mitä muuta aiheeseen haluatte lisätä?

Vastauksen antoi:

Nimi:

Virka-asema:

KIITOS VASTAUKSISTA!

LIITE 4. 1(1)

**Haastattelurunko/kyselylomake
Puheterapeutit**

I TAUSTAA

1. Kuinka kauan olette toimineet puheterapeuttina?
2. Mikä on Teidän rooli puhevammaisten tulkkipalvelun osalta?

II TULKKIPALVELUJEN ARVIOINTIA

3. Kuinka puhevammaisten tulkkipalvelut ovat järjestetty Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella?
4. Käyttävätkö puhevammaiset tulkkipalvelua?
5. Tietävätkö puhevammaiset oikeudestaan tulkkipalveluun ja osaavatko he hakea palvelua?
6. Onko mielestänne puhevammaisen helppo saada tulkkipalvelua?
7. Kuinka paljon arvioitte kunnassanne olevan tulkkipalveluja tarvitsevia puhevammaisia, jotka eivät saa tällä hetkellä tulkkipalveluja? Kuinka heidän kommunikointinsa on mahdollistettu?
8. Mikä on Teidän näkemyksenne puhevammaisten tulkkipalvelun tarpeen, kysynnän ja tarjonnan kohtaamisesta?
9. Saavatko kaikki tulkkipalvelua tarvitsevat puhevammaiset tarvittaessa tulkkipalvelua? Saavatko mielestänne eri kunnissa asuvat puhevammaiset tarvittaessa tulkkipalvelua tasavertaisesti?

II TULKKIPALVELUJEN KEHITTÄMISTARVE

10. Ovatko puhevammaisten tulkkipalvelut mielestänne kehittyneet 10 vuodessa? (Kuntien järjestämisvelvollisuus puhevammaisten tulkkipalveluissa tuli kuitenkin voimaan vasta vuodesta 1994 alkaen.) Jos ei, miksi ei?
11. Miten kehittäisitte puhevammaisten tulkkipalveluja?
12. Kuinka puhevammaisten tulkkipalvelut voitaisiin parhaiten järjestää?
13. Mitä muuta aiheeseen haluaisitte lisätä?

Vastauksen antoi:

Nimi:

KIITOS VASTAUKSISTA!

LIITE 5. 1 (1)

Haastattelurunko

Vep-hankeessa mukana oleva ja Veturi-hankeen Kymen yhdyshenkilö

I TAUSTAA

1. Mikä on Teidän roolinne Veturi- ja Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeessa (VEP)?

II TULKKIPALVELUJEN ARVIOINTIA

2. Kuinka puhevammaisten tulkkipalvelut ovat järjestetty Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella?
3. Käyttävätkö puhevammaiset tulkkipalvelua?
4. Tietävätkö puhevammaiset oikeudestaan tulkkipalveluun ja osaavatko he hakea palvelua?
5. Onko mielestänne puhevammaisen helppo saada tulkkipalvelua?
6. Kuinka paljon arvioitte Etelä-Karjalassa ja/tai Kymenlaaksossa olevan tulkkipalveluja tarvitsevia puhevammaisia, jotka eivät saa tällä hetkellä tulkkipalveluja? Kuinka heidän kommunikointinsa on mahdollistettu?
7. Mikä on Teidän näkemyksenne puhevammaisten tulkkipalvelun tarpeen, kysynnän ja tarjonnan kohtaamisesta?
8. Saavatko kaikki tulkkipalvelua tarvitsevat puhevammaiset tarvittaessa tulkkipalvelua? Saavatko mielestänne eri kunnissa asuvat puhevammaiset tarvittaessa tulkkipalvelua tasavertaisesti?

III TULKKIPALVELUJEN KEHITTÄMISTARVE

9. Ovatko puhevammaisten tulkkipalvelut mielestänne kehittyneet 10 vuodessa? (Kuntien järjestämisvelvollisuus puhevammaisten tulkkipalveluissa tuli kuitenkin voimaan vasta vuodesta 1994 alkaen.) Jos ei, miksi ei?
10. Miten kehittäisitte puhevammaisten tulkkipalveluja?
11. Kuinka puhevammaisten tulkkipalvelut voitaisiin parhaiten järjestää?
12. Mitä muuta aiheeseen haluatte lisätä?

LIITE 6. 1(2)

**Haastattelurunko
Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistykselle**

I TAUSTAA

1. Kertoisitteko yhdistyksestänne lyhyesti? (jäsenet/ toiminta/kuinka kauan toiminut/yms.)
2. Mikä on Teidän roolinne yhdistyksessä?

3. Mikä on yhdistyksenne rooli puhevammaisten tulkkipalvelujen osalta?

II TULKKIPALVELUJEN ARVIOINTIA

4. Kuinka puhevammaisten tulkkipalvelut ovat järjestetty Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella?
5. Käyttävätkö puhevammaiset tulkkipalvelua?
6. Tietävätkö puhevammaiset oikeudestaan tulkkipalveluun ja osaavatko he hakea palvelua?
7. Onko mielestänne puhevammaisen helppo saada tulkkipalvelua?
8. Kuinka paljon arvioitte Etelä-Karjalassa ja/tai Kymenlaaksossa olevan tulkkipalveluja tarvitsevia puhevammaisia, jotka eivät saa tällä hetkellä tulkkipalveluja? Kuinka heidän kommunikointinsa on mahdollistettu?
9. Mikä on Teidän näkemyksenne puhevammaisten tulkkipalvelun tarpeen, kysynnän ja tarjonnan kohtaamisesta?
10. Saavatko kaikki tulkkipalvelua tarvitsevat puhevammaiset tarvittaessa tulkkipalvelua? Saavatko mielestänne eri kunnissa asuvat puhevammaiset tarvittaessa tulkkipalvelua tasavertaisesti?

II TULKKIPALVELUJEN KEHITTÄMISTARVE

11. Ovatko puhevammaisten tulkkipalvelut mielestänne kehittyneet 10 vuodessa? (Kuntien järjestämisvelvollisuus puhevammaisten tulkkipalveluissa tuli kuitenkin voimaan vasta vuodesta 1994 alkaen.) Jos ei, miksi ei?
12. Miten kehittäisitte puhevammaisten tulkkipalveluja?

LIITE 6. 2(2)

**Haastattelurunko
Etelä-Saimaan Afasia- ja Aivohalvausyhdistyksille**

13. Kuinka puhevammaisten tulkkipalvelut voitaisiin parhaiten järjestää?

Vastauksen antoi:

Nimi:

Yhdistys:

KIITOS VASTAUKSISTA!

